

OBRAVNÝ SPOLĚK ČESKÝCH STAVŮ Z ROKU 1547. POZNÁMKY K CHRONOLOGII, PRÁVNÍ TERMINOLOGII A LOGICE STAVOVSKÉHO HNUTÍ

Petr Maťa

The Defensive Alliance of the Bohemian Estates in 1547. Notes on the Chronology, Legal Terminology, and Logic of the Aims of the Estates

The aim of this article is to correct certain erroneous but persisting views related to the unsuccessful uprising of the Bohemian Estates in 1547. The focus is on interpretation of its two central documents: the founding document of a defensive alliance of the Bohemian Estates of February 15, which was eventually signed by almost two thousand estate signatories, and on the anonymous grievances from the second half of March 1547, which proposes certain changes to the constitution and limitation of the royal prerogative. In literature, the name of the first of these documents, *prátné sňesení* (amicable compact), was mistakenly applied to the latter text. Even in most recent studies, the two documents are repeatedly interchanged, which distorts the logic of the whole undertaking. This study analyses contemporary terms used in the documents, their formal and material aspects, their legal significance, but also various precedents for such an alliance of the Estates during the reign of George of Poděbrady and the Jagiellonian kings. It thus presents a new perspective on the alliance as such, claiming that it should not be understood as a loose association of persons who support some particular, publicly declared political goals. Rather, it should be viewed as a platform created for the purpose of stimulating and legitimising a revolt of the Estates and a means of protecting its signatories, who were contractually bound to provide mutual protection. Negotiations between the king and the Estates about the existence of the alliance and its founding document thus amounted to a conflict about legality of the organised efforts of the Estates as such.

Keywords: Bohemia; Estates Opposition; Ferdinand I; Historical Semantics

Petr Maťa (*1973), Assistant professor, Institute of History/Institute of Austrian and Historical Research at the University of Vienna, petr.maťa@univie.ac.at

Stavovská revolta proti Ferdinandovi I. v roce 1547 patří k dobře známým kapitolám českých dějin. Historikové, kteří zmapovali bouřlivé události těchto několika měsíců, již dávalo rozkryli jejich hlavní aspekty: konfliktní potenciál nastřádany během dvou desetiletí Ferdinandovy vlády v Čechách, souvislost se šmalkaldskou válkou v říši, prudkou eskalací konfliktu na jaře 1547, rychlý rozklad stavovského hnutí po bitvě u Mühlberka, drastické, avšak selektivní sankce namířené proti městkému stavu, jednotě bratrské a bratrské šlechtě i nevranné úpravy právního řádu diktované vítězným panovníkem. Opakované pozornosti se těší 57 článků čítající návrh ústavních změn z března 1547, významný doklad stavovsko-opozičního politického myšlení, jehož znění se dochovalo zasluhou staroměstského kancléře a významného člena odbojového hnutí Sixta z Ottersdorfu, který je pojal do svého spisu.

Daleko méně pozornosti se dostalo dokumentu menšího významu, ba z hlediska průběhu, formy, legitimizace i výsledku odboje dokonce mnohem podstatnějším, totiž ustavující písemnosti stavovského obranného spolku, který byl vytvořen v únoru 1547. Právě jemu je věnována tato studie. Podnět k jejímu sepsání poskytl náhodně zjištění, že v novějších výkladech, především v pracích Petra Vorla, který měl v posledních dvou desetiletích při výzkumu této významné epizody vedoucí slovo, jsou obě klíčové písemnosti opakovaně zaměňovány, což vede k nemalým dezinterpretacím při výkladu celé revolvy. Tyto a některé další omyly související se stavovským spolkem bych v této stati rád uvedl na pravou míru.

Pro snadší orientaci je třeba hned zkrájte předeslat, že se ve výkladu historiků, kteří se zabývali událostmi zimy, jara a léta 1547, objevují dva omyly, mezi nimiž je zapotřebí rozlišovat. První je omyl terminologický: Týká se označení jednotlivých stavovských písemností, především zmíněných článků březnového šjezdu, které často bývají v rozporu s prameny označovány jako „přátné sňesení“, tedy stejným názvem jako ustavující text stavovského spolku. Původcem tohoto omylu je Karel Tietztrunk, autor první moderní monografie o stavovském odboji. Tento omyl ale nemusel zásadně zkrésit výklad události. Omyl druhý, interpretací, se vyskytl mnohem později a spočívá v záměně obou dokumentů a v předpokladu, že se stovky a v konečném součtu bezmála 2 000 stavovských osob v průběhu odboje pod pečertami přiznaly právě k obsahu těchto politicky značně radikálních článků. Jelikož byla tato interpretace nedávno rozvinuta v řadu dalších diskurtálních tvrzení a hypotéz,¹ pokládám za potřebné této otázce věnovat detailnější

1 PETR VOREL, *Politická komunikace české stavovské opozice roku 1547. Regionální aspekt a role „Přátného sňesení“ ve stávrovském odboji*, Theatrum historiae 15/2014, s. 51–95; Nejnověji TÝŽ, *The War of the Princes. The Bohemian Lands and the Holy Roman Empire 1546–1555*, Reno 2015.

pozornost. Domnívám se přitom, že po uvážení všech argumentů je nezbytné se vrátit k běžné interpretaci, v nejuplněnější podobě zformulované Josefem Janáčkem a Winfriedem Eberhardem, jakkoli je možno doplnit a v detailech opravit také jejich výklad.

Nejprve shrnu vývoji názorů na úlohu, charakter a vzájemný vztah obou zásadních stavovských písemností v dosavadním dějepisectví. Jeho pochopení je totiž předpokladem pro porozumění nedávným výkladovým omylům i pro jejich uvedení na pravou míru. V druhém oddílu se postupně zaměřím na otázkou dobových označení, formální a materiální podoby a právní role obou dokumentů jakož i hypotetických vzorů stavovského spolku v podbradské a jagellonské době. Tento rozbor prokáže zásadně rozdílný charakter a odlišnou právní relevanci obou písemností i různou úlohu, kterou oba dokumenty sehrály ve stavovském hnutí. Následně uvedu zbývající argumenty, které mne vedou k přesvědčení, že nově formulovaná hypotéza jakož i sám předpoklad týkající se pečetení březnových artikulů jsou ve své podstatě neudržitelné.

Abych předešel nedorozuměním, budu se v textu, pokud je to možné, vyhýbat výrazu *přátelské sňesení*. Písemnost ustavující stavovský spolek budu označovat jako únorovou úmluvu,² projekt ústavních změn jako březnové artikuly.³ Pokládám tato označení zároveň za nejméně problematická, neboť vystihují charakter obou dokumentů, a doporučuji je k dalšímu užívání. Především, že považují za prokazatelné, že výrazem *přátelské sňesení*, k němuž existovala řada alternativ, je v pramenech označována výlučně chronologicky starší písemnost.

Únorová úmluva a březnové artikuly v dosavadních výkladech

Za první ucelené pojednání o stavovském odboji vědíme zmiňnému Karlu Tietfrunkovi. Přidržuje se obou hlavních pramenů, totiž rukopisné práce Sixta z Ottersdorfu i oficiálních *Akt všech těch věcí*, postihl Tietfrunk logiku celého sporu mezi stavy a králem. Mezi výhrady, které je možno vůči jeho solidnímu pojednání vznést, se řadí terminologické zmatení jednotlivých stavovských aktů. Tietfrunk správně pojmenoval výchozí text obranného stavovského spolku, uzavřeného v polovině února 1547, v reakci na královský mandát z 12. ledna, výrazem *přátelské sňesení*, charakterizoval jej též jako „smlouvu k společné obraně“⁴

a věcně též rozlišoval mezi tímto dokumentem a březnovými opozičními články. Autor například uvádí, že v únoru uzavřené „přátelské sňesení všech tří stavů (...)“ bylo odhrd heslem všech mlouvníkův práv zemských, kteří nedlouho potom, totiž ke konci března, v zvláštních artikulech žádosti své formulovali.⁵ Tyto artikuly, jak tvrdí Tietfrunk, tenkrát ale nepřavem, „nazváni jsou též přátelským sňesním stavův a měli budoucímu sněmu za základ všeho jednání sloužit“.⁶ Tietfrunk je vydal v příloze pod označením, které pro ně sám vytvořil: „Přátelské sňesení stavův českých“.⁶ Ač tedy používal výraz *přátelské sňesení* pro dva různé dokumenty, byl si dobře vědom věcného i právního rozdílu mezi oběma texty a navzájem je vesměs nezaměňoval.⁷

Užijím stejného výrazu pro dva různé dokumenty Tietfrunk nicméně připravil past pro pozdější historiky. Ti z nich, jejichž práce byly pro výklad stavovského hnutí 1547 směrodatné, se jí však úspěšně vyhnu. Václav Vladivoj Tomek převzal Tietfrunkem vytvořené označení *přátelské sňesení* pro březnové „artikule žádosti“⁸ zatímco únorovou úmluvu chápal jako „zápis, kterým všichni tu přítomní vstoupili mezi sebou v (...) jednotu“.⁹ Stejně jako Tietfrunk a s dobrou znalostí Sixtova spisu používal výraz *přátelské sňesení* také pro tuto jednotu. Tomek tedy podržel terminologické zdvojení, avšak důsledně rozlišoval mezi březnovými „artikuly“ coby podkladem pro sněmovní jednání, a v únoru ustavenou „jednotou“, resp. „zápisem“¹⁰ a věděl, že stavové nepřipojovali pečeti k březnovým artikulům, nýbrž k únorové úmluvě.¹¹

- 1 K TIEFTRUNK, *Odpor*, s. 117.
- 2 K TIEFTRUNK, *Odpor*, s. 364.
- 3 „Přátelské sňesení“ ve významu březnových artikulů: K TIEFTRUNK, *Odpor*, předmluva, s. 126n., 192; ve významu únorové úmluvy: s. 174, 177–178, 180–188, 193, 218. Přesvědčivé to dokládá pozn. na s. 180. Přesto lze v textu zachytit dvě okrajové zámeny s. 141 a 152. O příslušování k březnovým artikulům (srov. P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 86n.) jsem v této knize záhodou zmínilku nenechal.
- 4 VÁCLAV VLADIVOJ TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl 11, Praha 1897, s. 331; 351 („artikule tak zvaného přátelského sňesení“), 399.
- 5 V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl 11, s. 325.
- 6 Stavové v březnu „nepřestali na paubém přípravě řečených artikulů k budoucímu sněmu, nýbrž usnesli se o utržení jednoty již prvé zavřené mezi sebou (...)“ Učinili předešlé opětme vyzvání ke všem stavům v Praze nepřítomným, aby k jednotě jejich přistoupili (...)“ Kdyby do té doby nezasal přiznávачно listu (...)“ neměl více přijat býti“. V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl 11, s. 335; srov. s. 348 („nebyli se sjeli jen ti, kteří stáli v jednotě čili přátelském sňesení tak zvaném“), srov. s. 398n., kde rozlišuje „zápis jednoty zavřené mezi stavy“, k nimž byly pořízeny „přiznávачи listy“, a „artikuly tak zvaného přátelského sňesení“.
- 7 Jan z Pernštejna tedy 22. dubna „pečet svau do schůze stavův poslal a k zápisu jejich dal přiložit“ a Vilém Kránecký téhož dne hovořil o „přistavení k jejich zápisu“, V. V. TOMEK, *Dějepis města*
- 8 Edice: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2: 1546–1557, Praha 1880, s. 120–123.
- 9 Edice: KAREL TIEFTRUNK, *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. 1547*, Praha 1872, s. 364–384; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 150–160.
- 10 K TIEFTRUNK, *Odpor*, s. 95–97.

Monografie Josefa Janáčka, třetí a nejucelenější česká práce o roce 1547, činí rovněž rozdíl mezi únorovým zápisem a březnovými artikuly. Na rozdíl od svých předchůdců však Janáček provádí i důsledné terminologické rozlišení pomocí dvou moderních výrazů. Rozlišuje tedy „stavovský spolek“, ustavený v únoru, a jeho březnový „program“, aniž by pochopitelně popíral jejich politickou souvislost. Pojmu *přátelské sňezení* se Janáček vyhýbá a mám za to, že vědomě. Pro úmluvu z 15. února používá výraz „usnesení“. Je si však dobře vědom, že jejím zpečetěním došlo k „ustavení stavovského spolku“,¹² jehož význam a dynamiku postihl jako zádný z jeho předchůdců. Březnové artikuly Janáček označuje jako „stížnosti“, vzápětí jako „program“ a později rovněž jako „usnesení“. Předpokládá přitom, že se k nim jako k programu „hlásili všichni členové odbojného spolku“,¹³ avšak pečetěna byla únorová úmluva. Místy sice Janáček padl do Tiefertunkem nastrožené pasti a popletl oba dokumenty, avšak ani on nepředpokládal, že by byl březnový program signován.

Nelze tedy tvrdit, že „česká historiografie (...) už od posledního čtvrtiny 19. století odmítá „oficiální“ interpretaci z okolí Ferdinanda I., že podstatou stavovského spolku bylo únorové memorandum“.¹⁴ Ať již podstatou stavovského spolku rozumíme cokoli, není pochyb o tom, že Tiefertunk, Tomek i Janáček dobře věděli, že spolek byl ustaven únorovou úmluvou a že se právě k ní vztahovaly přiznávací listy. Údajná účelově zavádějící interpretace stavovského zápisu Ferdinandem je ostatně neprokazatelnou spekulací, jak doložím níže.

Se jmenovanými autory souzní Winfried Eberhard, který si ve své precizní analýze události povšiml, že Tiefertunkem uvedené označení březnových artikulu jako *přátelského sňezení* neodpovídá dobovým pramenům.¹⁵ I Eberhard důsledně rozlišuje stavovský spolek („Aufstands- und Widerstands-Bündnis“), ustavený únorovou úmluvou, a březnové artikuly („das aufständische Programm“) a je si vědom, že šlo o dva svou povahou zcela rozdílné dokumenty.¹⁶

¹² *Prabý*, díl 11, s. 352. Stav. převyprávění Sixtovy pasáže na s. 353, z nějž vyplývá, že „přátelským sňezěním“, které mělo být pečetěno, byla únorová úmluva. Na s. 364 zmiňuje „listy přiznávací k zápisu mezi stavy, kterých bylo do počtu 1830“.

¹³ JOSEF JANÁČEK, *Doba přátelského sňezení*, kniha I: 1526–1547, díl 2, Praha 1984, s. 242n., 266, 282n.

¹⁴ J. JANÁČEK, *Doba přátelského sňezení*, s. 252, 279, 287.

¹⁵ P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 88.

¹⁶ WINFRIED EBERHARD, *Monarchie und Widerstand. Zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen*, München 1985, s. 425 (pozn. 309), 475 (pozn. 515).

¹⁷ W. EBERHARD, *Monarchie und Widerstand*, s. 424–427, 437–447 a passim.

Navzdory odlišné terminologii se tedy všichni čtyři autoři shodují v interpretaci jednotlivých právních a politických aktů, jejich funkce a souvztáženosti. Z relevantních historiků stavovského hnutí se od tohoto výkladu odchýlil teprve Petr Vorel, a to patrně nevědomky, neboť jeho starší práce interpretaci rozpor s předchůdci nerefektují a ani nepřipouštějí možnost, že by *přátelským sňezěním*, jehož seznam signatářů vydal, mohl být v literatuře a v pramenech míněn jiný text než březnové artikuly odbojných stavů, publikované Tiefertunkem pod zavádějícím označením. Odklon od do té doby převládajícího názoru spočívá v předpokladu, že signatáři *přátelského sňezení* pečeti právě články sestavené odbojnou stavovskou skupinou na březnovém sjezdu.¹⁷ Březnové artikuly tím byly povýšeny na středobod revolvy, zatímco únorová úmluva se vytratila z úvah a stavovský spolek, který v autorových starších textech hrál pouze margiální roli, je ve studii nověji interpretován jen jako odbojová skupina zavázaná měnicím se programovým prohlášením, nikoli definovaná ustavujícím zápisem. Tím dochází k podstatnému zkrácení logiky stavovského hnutí jako takového.

Poprvé se tento názor objevil ve studii o úloze Jana z Pernštejna a jeho syna Jaroslava v událostech roku 1547, přičemž ne jako formulovaná hypotéza, nýbrž jako nerefektovaný předpoklad. Uvádí se zde, že březnový sjezd „přijal společný program, nazvaný „Přátelské sňezení stavů českých“, a „ti, kdo s ním souhlasili, potvrdovali své stanovisko přivěšením pečeti či později zvláštním přiznávacím listem“. Ke zpečetění tohoto „protivládního programu“ byl pry nakonec donucen i Jan z Pernštejna. Jeho zásluhou později „stavové potvrdili potřebu a právo platnosti „Přátelského sňezení“, tedy březnových artikulu na květnovém sněmu.“¹⁸ Od ztotožnění *přátelského sňezení*, o němž hovoří dobové prameny, s dokumentem, který pod obdobyjm názvem vydal Tiefertunk, se pak odvíjí série diskutabilních interpretací ohledně jednotlivých kroků „pernštejnské diplomacie“.

I důležitá studie z roku 1999 s edicí jmen zápisníků vycházela z nerefektovaného předpokladu, že Sixtem z Otersdorfu sestavený seznam stavovských osob, které se přiznaly k *přátelskému sňezení*, je seznamem „signatářů“ podrobně-

¹⁷ Pro úplnost je třeba dodat, že obdobyjm omyl lze najít na okraji příspěvku ANTONINA REZKA, *Generální sněmy české za Ferdinanda I. do r. 1547*, in: Šestá roční opráva obecní Vyšší reálné školy české v Karlíně za školní rok 1880, Karlín 1880, s. 1–18, zde s. 17, který však pro téma nebyl relevantní, a populárně-vědecké práce ALOISE MÍKY, *Stavovský zápas o charakter českého státu 1526–1627*, Praha 1974, s. 73, 75. Další podobné neporozumění KENNETH J. DILLON, *King and Estates in the Bohemian Lands 1526–1564*, Bruxelles 1976, s. 124–129.

¹⁸ PETR VOREL, *Pernštejnská diplomacie o době stavovského posvícení roku 1547 (edice listů Jaroslava z Pernštejna z února až června 1547)*, Východočeský sborník historický 3/1993, s. 231–272, zde s. 238, 242, 244.

ho „opozičního programu“, který prý „byl rozšiřován“ po Čechách „pod názvem ‚Přátelské sňesění stavův českých‘“. S tímto radikálním „programem stavovského odboje“ prý během jednoho měsíce vyjádřila souhlas „nejen téměř všechna královská města, ale i okolo 1750 českých pánů a rytířů“, tedy podstatná část stavovské obce, jejíž jednotlivé fyzické i právnické osoby se jej „písemně zavázaly dodržovat“.¹⁹ Široce recipovaná studie uvedla v omyl jiné historiky, kteří se spolehli na autorovu erudici a věc dále neověřovali, například Zdeňka Vybrala,²⁰ Thomase Winkelbauera²¹ a Josefa Válku.²² Naopak nespoleťa s událostmi roku 1547 výtečně obeznameného Winfrieda Eberharda, který omyl snadno rozpoznal a suše uvedl na pravou míru.²³

V nedávné studii²⁴ dosáhlo pojmoslovné i věcné zmatení rozměrů, které vyžadují zevrubnější korekturu. Petr Vorel nyní připustil skutečnost, že *přátelské sňesění* je výraz užíváný pro únorovou úmluvu, již byl ustanoven stavovský spolek. Zároveň se ale přidržel opakovaně vysloveného mínění, že se zpečetěné příznávací listy vztahovaly k březnovým článkům, a formuloval hypotézu, podle níž se obsah *přítelského sňesění* v průběhu dění měnil. Zpočátku prý šlo o únorový dokument, avšak posleze stavové za *přátelské sňesění* začali považovat březnové artikuly a přiznávali se pod pečeti k nim, protože Vorel hovoří o prvním a druhém přátelském sňesění. Nesoulad této domněnky s prameny z doby rozkladu stavovského hnutí (ve skutečnosti nejen s nimi) je řešen hypotézou, podle níž Ferdinand I. stavům v průběhu pacifkace odboje vnutil účelovou interpretaci,

- 19 P. VOREL, „*Přátelské sňesění staroú českých*“ z března 1547 a jeho signatáři, in: Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie, (ed.) Petr Vorel, Pardubice-Praha 1999, s. 81–124, zde s. 82n., 87, 97.
- 20 ZDENEK VYBĚRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005, s. 140. Stavovský spolek je zde ponechán zcela mimo pozornost.
- 21 THOMAS WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstentum. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, Wien 2003, díl 1, s. 83.
- 22 JOSEF VÁLKA, *Konflikt české země s králem 1546–1547. Ferdinand I. a politika absolutismu*, CMM 125/2006, s. 33–51, zde s. 38n., obě písemnosti zcela popílel. Stavovský spolek prý byl uzavřen „na počemě navštívením a bouřlivém sněmu, [!] svolaném do Prahy (...) na polovinu března“. Program – odkaz směřuje k edici březnových artiklů – prý „byl zřejmě připraven a koncem února [!] vytištěn [!] a oznamován a rozestřán stavům jako ‚Přátelské sňesění‘“, následně zpečetěné 1768 šlechtici.
- 23 WINFRIED EBERHARD, *Landesfreiheit und Freiheit der Krone in den böhmischen Ländern 1547 und 1619. Zur Innovationsfähigkeit ständischen politischen Denkens*, Zeitschrift für Ostmitteleuropaforschung 57/2008, s. 62–80, zde s. 66 (pozn. 23).
- 24 P. VOREL, *Politická komunikace*.

jako by se loajální členové stavovské obce na rozdíl od radikálů bývali přihlašovali k umírněnější a pro krále prý přijatelné únorové úmluvě.

„Přátelské sňesění“ versus „artikuly“:
k terminologii stavovského hnutí roku 1547

Obrátme nyní pozornost k pramenům a sledujme, jakými výrazy jsou v nich označovány oba dokumenty. Nejprve stručně k samostatnému pojmu *přátelské sňesění*. Petr Vorel předpokládá, že tento výraz označoval v obecné rovině usnesení stavovského sjezdu a odkazoval ke skutečnosti, že byla činěna na tomto fóru, nikoli na králem svolaném sněmu, jehož usnesení bývala nazývána sněmovní artikuly.²⁵ Pokládám tento názor za mylný. Sjezdová usnesení sice bývala nazývána sňesěními (byla tak označována i usnesení sněmovní),²⁶ není mi však znám z českého prostředí žádný jiný případ, kdy by byl výraz *sňesění* ve smyslu sjezdového usnesení uveden ve spojení se slovem *přátelský*. Tím méně lze předpokládat, že by veškeré dokumenty vzešlé ze stavovských sjezdů nebo vydané stavovským spolkem byly současně označovány jako *přátelská sňesění*.²⁷ Naopak se domnívám, že tento výraz byl v roce 1547 pojmoslovnou inovací, nebo přinejmenším, že stavovská opozice tehdy použila v daném kontextu neobvyklý výraz, který odkazoval ke konkrétnímu dokumentu, totiž k úmluvě z 15. února, již byl ustanoven stavovský spolek. V pramenech ke stavovskému hnutí jsem nenalezl žádné

- 25 Výraz *přátelské sňesění* prý označoval sjezdové usnesení „v obecném smyslu toho významu“. Nešlo tedy „o oficiální název nějakého konkrétního dokumentu, ale o obecnou charakteristiku textu, užívanou i pro jeden a týž konkrétní text v mírně odlišných verzích. [...] Termínem ‚přátelské sňesění‘ byl proto nazýván každý z textů politické povahy, který zveřejnil opoziční stavovský výbor mezi 15. únorem a 18. dubnem 1547 a kterým rozšiřoval a upřisťoval svůj program či konkrétní instrukce, jež měly být pro členy stavovského spolku (tj. signatáře ‚Přátelského sňesění‘) závazné.“ P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 65. Stavovský výbor byl nicméně zřízen až v druhé polovině března 1547 a nemohl do té doby vydávat žádné dokumenty.
- 26 Například usnesení dubnového sněmu 1547, *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 239. Edice českých sněmovních akt obsahuje řadu dokladů.
- 27 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 74, se domnívá, že stavové výrazem *přátelské sňesění* označili vypsaní zemské hotovosti stavovským spolkem 23. března a to s odvoláním na usnesení českého sněmu z 28. dubna, v němž je řeč o vypravení hotovosti do pole „podle předešlého sňesění a přátelského nářezení“. Z dalšího textu usnesení je ovšem patrné, že se zde mluví ustavující dokument spolku z února 1547 (usnesení upravuje, co učinit s těmi, kteří v době vypsaní hotovosti „v též sňesění spravedlivém a křesťanském ještě býti neráčili“), nikoli březnová „mobilizační vyhláška“. Ostatně i ona se odvolávala na únorovou úmluvu, neboť hotovost vypsal spolek, který existoval a konal pouze z její moci, *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 168, 239.

místo, které by tomu protičinilo. Předpokládá, že v první půli roku 1547 vznikla a vedle sebe existovala dvě přátelská sňevení (nebo dokonce vyšší počet), je do-
stupnými prameny neprokazatelný, a je dokonce v přímém rozporu se zněním řady z nich. Máme-li však za *přátelské sňevení* pokládat pouze a jediné únorovou úmluvu (a sekundárně i instituci, kterou tento dokument uvedl v život), neznamená to, že by pro ni v pramenech nebyly užívány další výrazy. Je tomu právě naopak. V četnosti označení se přitom odraží zápas o legalitu stavovského spolku mezi králem a českými stavy, resp. uvnitř stavovské obce.

a) *Únorová úmluva („přátelské“/„křesťanské sňevení“)*
– *ustavující dokument stavovského spolku*

Úmluva z 15. února navazovala na několik dní dříve učiněný zápis Starého a Nového Města Pražského, slovy Sixta o Ottersdorfu „některé sňevení mezi městy Pražskými“, které „pečetní městskými stvrditi se mělo.“²⁸ Text ustavující stavovský spolek vzešel ze společného jednání v Praze shromážděných šlechtických osob z různých krajů s obcemi tři pražských měst 14. února, na němž šlechtičtí stavitelé projevili přání, „aby také k takovému přátelskému a pořádnému sňevení připuštění byli.“²⁹ V této souvislosti se výraz *přátelské sňevení* objevuje v Sixtově spisu poprvé. Poté byla deputována komise, která nazítří ráno sepsala koncept nově, společně úmluvy. Sixt tento koncept označuje jako „artykulé“, které ještě týž den přítomní šlechtici a zástupci měst „schválili a je psáti rozkázali, aby se s pečetní utvrdili“. Následovala společná pobožnost v Týnském chrámu, vzdávající chválu Bohu „z takového pokojného, dobrého a křesťanského sňevení“.³⁰ Kdy a jakým způsobem došlo k signování této písemnosti? Otázka její formální podoby je, jak se ještě ukáže, důležitější, než se na první pohled může zdát. Z textu dokumentu vyplývá, že pečetí přítomných zápisníků měly být přivěšeny přímo k zápisu.³¹ Kdokoli další, kdo by „nyni i na časy budoucí k tomuto naše-

mu křesťanskému, spravedlivému i upřímnému bohda jednání (...) přistoupení a s námi se v tom jako za jednoho člověka sňesti chtěl“, měl nechat vyhotovit a zpečetit zvláštní příznávací list, pro který byl stanoven přesný formulář, a to „na pergameně“ ve dvou exemplářích, z nichž jeden měl být odevzdán šlechtickým stavům a druhý stavu městskému.³² Ustavující skupina signatářů z deseti krajů, dvou pražských a nespécifikovaného počtu dalších měst (nebo alespoň jejich větší část) své pečetí k úmluvě přivěšila záhy po jeho vyhotovení. K tomu možná nedošlo hned 15. února, neboť k bohoslůžbě do Týnského chrámu se stavové z Karolina odebrali „v znamenitém a prve nikdyž nevidaném počtu“ okamžitě poté, co dali pokyn k sepsání originálu úmluvy.³³ Vyhotovení úmluvy na pergamentu nepochybně zabralo jistý čas. Sixt z Ottersdorfu uvádí: „Které jsou pak osoby k tomuto přátelskému sňevení pečetí přitiskali, v listu na pergameně všichni zapsány jsou,“ přičemž z kontextu, v němž je tato informace uvedena, se zdá, že se tak stalo, „prve než jsou se J. Mti stavové rozjeti ráčili“³⁴ avšak není to bezpodmínečně nutný výklad. Teprve z jiné části Sixtova spisu se dozvídáme, že shromáždění stavové uvedli v čele zápisníků jméno nepřítomného Jana z Pernštejna, s jehož přistoupením ke spolku počítali, a ponechali proto rovněž prázdné místo pro jeho pečetí.³⁵ Formulář příznávacího listu, inzerovaný přímo do únorové úmluvy, již o přivěšení pečetí hovoří v minulém čase (15. února prý stavové „přátelské sňevení učiniti a pečetní svými toho sou potvrditi ráčili“).³⁶

Presto nelze vyloučit, že k úplnému zpečetění úmluvy, byť její text i jména prvních signatářů byly dány již na únorovém shromáždění, došlo teprve na následujícím stavovském sjezdu o Středoposti. Lze dokonce uvážovat o tom, že úmluva mohla do té doby zůstatvát diskretně utajena a byla zveřejněna teprve na novém sjezdu, kdy také začala systematictější agitace pro rozšíření spolku. Tím by se

28 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, (ed.) JOSEF TEIGE, Praha 1919–1920, díl 1, s. 89.

29 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 89. Jestliže tyto šlechtici sami sebe označili za pány a rytířstvo deseti jmenovitě uvedených krajů, nenznamená to ještě, že skutečně jednali jako krajsí zmocněnci nebo že byli do Prahy vysláni kraje zastupovat, jakkoli zde přání mohlo být otcem myšlenky. Sov. P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 63.

30 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 89.

31 Úmluvu, nesouci datum „v Praze v outřerý po sv. Valentinu“, f. 15, února 1547, uzavírá formulace: „Tomu na svědomí a pro lepší toho jistotu my N. N. N. pečetí naše k listu tomuto našemu dali sme přivěsiti.“ – *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 123.

32 *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 122n.

33 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 89.

34 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 89n. Formulaci „v listu na pergameně“ rozumím tak, že jména prvních signatářů byla uvedena přímo na originálu úmluvy, čemuž nasvědčují paralely, které rozděluje níže, i způsob, jakým se o pečetění úmluvy hovoří v Pernštejnově listu z 1. dubna 1547. P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 69, Sixtova větu vykládá, jako by „k 15. února 1547 (...) byla provedena rekapitulace těch, kdo se ke zmíněné výzvě připojili“. K čemu však měla sloužit taková rekapitulace a proč by byla bývala zapisována na pergamentu?

35 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 10. O chybném výkladu Pernštejnova listu slov. níže.

36 *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 122.

vyvětilo, proč král na jeho uzavření oficiálně reagoval teprve 3. dubna.³⁷ Z do-
sud více méně neznámého pramene, Ferdinandova listu Karlovi V., datovaném
v Litoměřicích 16. února, se sice dozvídáme, že král byl již dva dny po usnesení
šlechty a měst ohledně společného závazku a nazíří po sepsání úmluvy skrze
své rady, které vyslal do Prahy k pozorování sjezdu, informován, že shromáždění
činí „confédérations et conspirations“.³⁸ Zdá se však, že o konkrétní podobě této
„faction“ měl prozatím spíše mlhavou představu a v každém případě schvalo-
val názor svých informantů, že je lépe zaležítost prozatím ignorovat.³⁹ Marek
Bydžovský z Florentina se ale zmiňuje o hromadném přistoupení ke spolku
dlouho před sjezdem o Středopostí: „při času svatého Matěje“, tedy 24. února,
přý k původnímu závazku pražských měst „i z stavu panského a rytířského (...)“
velký počet osob přistupovalo a k takové smlouvě pečeti své přítisknouti dali,
zavazující se v tom, kdyby jaké nebezpečství obyvatelům království tohoto

37 V důležitém listu české královské radě, v němž uváděl, že některé stavovské osoby na březnovém
sjezdu „závazky a spunnování mezi sebou vzdělaly“, P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 88.

38 Ferdinand I. zpravenoval Karla V. „de ce que succedroit de l'assamblee de la commune de Prag et
de la deliberation que prendrois quant au progréz de ceste emprise“: „après avoir entendu la
dernière assemblee qu'estoit accordee a la dicte commune, je y ay inconcintement depesché aucuns
personnages des principaulx de ce royaume estans de mon conseil pour en cas qu'il fust besoing
entreprendre par tous moyens les desseings de la dicte commune, et est bien vray que plusieurs
des barons et nobles y sont entrevenuz en nombre de trois à quatre cens, tenans façons de
poumerer joinctement en publicque, chantans a leur mode, chose non [chybné] sřifováno jako
„mon“] accoustumée en telles assemblees, et negotians avec ceulx des trois villes de Prag, mais
le sieur de Bernstain n'y a point esté, bien que la première assemblee s'est faite en l'une de ses
maisons et desh sont venuz droict au dicte Prag. Et à ce que me scripient le dictz personnage,
ilz espèrent que ceste fois la chose passera sans plus grande esmotion, bien qu'ilz dessent con-
fédérations et conspirations, aussi [sřlovo omylem zdvojneno] qu'ilz me feront preposer aucuns
articles avec demande d'une journée générale des estatz, dont après avoir les dictz articles et ce
que devantage je pourray entendre de leur faction, ne faudray, monsieur, vous en advertir.“ Karel
bude moci, „considerer ce qu'il fault actendre de telles et semblables assemblees de la commune
avec leurs adhérens sans mon secu, autorité et contre ma volenté et ne m'en peulx tenir si-
non en très grand craincte de pire consequence“. 16. února 1547 (Litoměřice), Österreichisches
Staatsarchiv (Wien), Haus- Hof- und Staatsarchiv, Belgien PA 8/2, f. 44r-v. Přepisují pasáž
přímou z šifry, nikoli podle (v detailech lehce odlišného) soudobého dešifrátu *in margine*. Dopis
se nachází i ve svazku přepisů korespondence obou panovníků z let 1542–1549, Hs. Blan, 597/2,
f. 221v–222r, s. jehož pomoci lze šifrovací klíč snadno rekonstruovat. List přeypřeváží pouze
FRANZ BERNHARD VON BUCHHOLTZ, *Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten*, díl
6, Wien 1835, s. 376.

39 Hs. Blan, 597/2, f. 221v–222r: „ne faire semblant de leur charge [chybné „change“] pour non les
mettre en plus d'aigreur“.

českého od kohozkoli nastávalo, že sobě věrně proti němu pomáhari chtějí.⁴⁰ Jeho časový údaj samozřejmě nemusí být přesný. Královský mandát z 4. červen-
ce činil rozdíl mezi zápisnicí z „prvního“, „prostředního“ a „posledního puntu
a pečetení“, a odlišoval tak tři fáze signování únorové úmluvy, přičemž druhá jistě
souvisela s březnovým sjezdem a třetí s dubnovým sněmem, kdy ke spolku při-
stoupili členové královské rady.⁴¹ Ať tak či onak, pečetená byla únorová úmluva,
jejíž text byl i s formulárem přiznávачho listu někdy po únorovém shromáždění
(patrně až v souvislosti s březnovým sjezdem) ve dvou jazykových verzích vytiš-
těn a šířen po Čechách i mimo ně.⁴²

Většina doposud uvedených výrazů pochází ze Sixtova spisu, který vznikl až
poté, co se označení pro únorovou úmluvu ustálilo. Sledujeme-li, jaké termíny
jsou užívány v písemnostech samotných, seznamé překvapivou pojmovou roz-
kolísaností, a to jak ve výchozích českých verzích, tak v dobových německých
překladech. Úmluva z 15. února o sobě nehovoří jako o sněšení, nýbrž jako
o „naší smlouvě přátelské“ („unsern freundlichen Vertrag und Vergleichung“),
resp. o „našem přátelském jednání“ („unser freundlichen Vergleichung“).⁴³ Jde
o ve své době obvyklá spojení, která většinou označovala mimosoudní porovnání
či zprostředkování, tedy smluvní akt, nikoli usnesení. Neobvyklý výraz „přátelské
sněšení“ se vyskytuje teprve v současně schváleném a do úmluvy inzerovaném
znění přiznávачho listu, zato hned třikrát. Jeho německá verze se od textu úmlu-
vy neodchyluje a hovoří pokaždé o „freundliche Vergleichung“.⁴⁴ Vyřiztána byla
tato úmluva pod titulem „Sněšení a přátelské nařizení z jistých krajův stavův
Království tohoto českého“, zatímco její německá verze nesla nadpis „Vertrag
vnd Fruntliche aufgerichte Ordnung / Aus gewissen Kraysen / der Stende /
dises Konigreychs Behem“.⁴⁵

Když se stavové o pět týdnů později znovu shromáždili v Praze na sjezdu svo-
laném o Středopostí a uvedli do pohybu soubor zásadních opatření, byla nasto-
lena otázka rozšíření stavovského spolku. Jistí šlechtici z Boleslavského kraje
(„stavové krajje Boleslavského“) se přitom na sjezd obrátili s pochybnostmi, „mě-
li-li by se k stavům přiznati a k tomu sněšení přistoupiti“, neboť přý „jsou na zá-

40 MAREK BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, *Sověi za tři českých králů. Vřbor z kronikářských
zápisůk o letech 1526–1596*, (ed.) Jaroslav Kolár, Praha 1987, s. 60.

41 *Sněhny české od léta 1526 až po naši abhu*, díl 2, s. 321.

42 K tomu P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 68.

43 *Sněhny české od léta 1526 až po naši abhu*, díl 2, s. 122.

44 *Sněhny české od léta 1526 až po naši abhu*, díl 2, s. 122n.

45 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 68 (pozn. 43), s nespřávným čtením („grundliche“).

vazcích“, do nichž byli králem vzati koncem prosince 1546 pro svůj organizovaný odpor proti svolání zemské hotovosti v létě téhož roku.⁴⁶ Sjezd jim odmítl dát jasné načení. Zato však tento sjezd 22. března 1547 zformuloval ultimativní výzvu pro obyvatele země k podávání příznávcích listů. V ní se hovoří o „našem křesťanském snešení a srovnání“ („unserm cristlichen gemeinen Verrag und Verreinigung“), resp. o „našem snešení“ („unserer Verwilligung“).⁴⁷ O tom, že předmětem tohoto „snešení“ byl skutečně stavovský spolek, a že tedy nešlo o pouhý program, tedy březnové artikuly, svědčí Sixtova formulace, podle níž se mnohé šlechtické osoby, „ježto jsou v snešení přátelském byly“, účastnily i po uzavření březnového sjezdu jednání stavovského výboru.⁴⁸ Ve svolání hotovosti týmž sjezdem, 23. března, spolek figuruje pod květnatým označením stavů „kteříž sme se spolu tak křesťansky sneši a srovnali“ („so wir uns christlich mit einander vereint und verglichen“), resp. které Bůh „v bratrskou lásku, svornost a jednotu uvěsti jest ráčil“ („in eine brüderliche Lieb, Verrag und Einigkeit“).⁴⁹ V listech zaslanych Moravanům, Slezanům a Lužičanům 29. března se odkazuje na „snešení a nařízení přátelské“ („ein freundliche Vereinigung und Ordnung“), resp. „křesťanské a upřímné bohád snešení“ („christliche und ob Got wil aufrichte Vergleichung“), kterým „sobě povinni a zavázání sme, abychom sebe v těžkostech neopouštěli, ale proti nepříteluum našim (...) sobě pomáhali“.⁵⁰ Instruce dubnového sněmu pro posly ke králi z 28. dubna hovoří o „snešení a přátelském předešlého času mezi stavy nařízen“ („Vergleichung und freundliche Verainigung“).⁵¹ Sněmovní artikuly z téhož data opět přináší celou výrazovou škálu pro označení téhož: kromě „přátelského snešení“ je řeč o „předeším snešení a přátelském nařízen“ a „snešení spravedlivém a křesťanském“.⁵² V instrukci květnového sněmu pro stavovské posly se objevuje ještě výraz „freundliche Berednus“ coby ekvivalent

k výrazu „smlouva přátelská“ a dosud rovněž nezaznamenané spojení „spříznění a přátelské snešení“ („beschehenen Verrag und freuntliche Verainigung“).⁵³ *Smlouva, jednání, snešení, nařízen, srovnání, spříznění*, v německých verzích dokumentů pak *Verrag, Vergleichung, Vereinigung, Verwilligung, Ordnung a Berednus* – všemi těmito výrazy byl během stavovského hnutí označován jeden a týž dokument, totiž únorová úmluva ustavující stavovský spolek. Výraz přátelské snešení přitom mezi ostatními označeními převážil teprve postupně. Je to do určité míry zásluhou Sixta z Ottersdorfu, který tento termín používá poměrně stabilně. Avšak konkurenční varianta *křesťanské snešení* se objevuje i nadále. Ještě 29. dubna 1547 ji v listu stavovskému výboru použil Kašpar Pflug.⁵⁴ Počáteční terminologická rozkolísanost je důležitou indicií: ukazuje, že stavovský spolek byl institucí neobyčklou, právně ne zcela ujasněnou, bez jasného pojmoslovného zařazení. Dozajista nemáme co do činění s obecným a běžným označením sjezdových usnesení. Naopak, vážní a rozkolísaná terminologie naznačuje, že jde z hlediska právního zařazení o zjev nestandardní.

Odkud se tedy vzalo ono označení *přátelské snešení*? Tato otázka by si zasloužila samostatný výzkum a není jí zde možno rozešit. Výraz zčásti odkazuje k pojmu *amicabilis compositio*, který byl z římského a kanonického práva přijat do různých právních systémů. Právě v tomto významu, tedy jako dobrovolné smluvní porovnání mezi sousedy, resp. mezi manželi, a nikoli jako usnesení učiněné na politickém fóru, se pojem *přátelské snešení* dvakrát vyskytuje v městském zákoníku Pavla Kristiána z Koldína.⁵⁵ Mimo zmíněný právní kontext však tento výraz zůstává neobyčklý a pod výrazy podobnými se ukrývají značně různé fenomény. Jako „přátelské spojení“ se například definoval výjimečný a etémerní spolek rytířstva a sedmi královských měst krajů Plzeňského a Prácheňského z let

46 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 112. Slov. J. JANA-CEK, *Doba přeloboborská*, díl IV/2, s. 197n., 213. Protest v létě 1546 podalo 7 pánů a 13 rytířů z řad bratrské šlechty Bolešavského kraje.

47 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 167.

48 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 138.

49 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 168, 172n. P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 74, se domnívá, že se tyto formulace vzahují pouze k této písemnosti coby novému snešení. Úvodní formulace („my, kteříž sme se spolu tak křesťansky sneši a srovnali, takto sme mezi sebou vru-bec nařídili“) však neumožňuje jiný výklad, než že tomuto usnesení předcházelo jiné „snešení“, kterým se dozajista myslí právě únorová úmluva.

50 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 184; *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokoj-ných letech 1546–1547*, díl 2, s. 212n.

51 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 244–246. K dataci s. 251.

52 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 239.

53 V dalším textu je řeč o „Pundnus und Berednus auch unserer freuntlicher beschehen Verrag“, v české verzi: „tohoto našeho snešení a (...) přátelského nařízení aneb smluv těch pečetěných“, *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 271–273.

54 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 177. Slova „toto sne-šení stavův kr. Českého křesťanské a pobožné i přátelské“ vkládá Sixt do úst poslu Fridricha Lehnického, s. 221.

55 *Mag. Pauli Christiani a Koldin Jus municipale Regni Bohemiae und cum compendio eiusdem juris*, (ed.) JOSEPHUS JIREČEK (CIB IV/3), Prague 1876, s. 274. „Neb všelijaká dobrovolná a přá-telská stran snešení právo lomí.“, s. 448. „Věno a obvěnění na přátelském snešení záleží.“ Slov. RAINER MURAUER, *Zwei Formen der gültigen Streitbeilegung im 12. und 13. Jahrhundert: transatio und amiables compositio*, in: *Handschriften, Historiographie und Recht. Winfried Stelzer zum 60. Geburtstag*, (ed.) Gustav Pfeifer, Wien–München 2002 (Mittelungen des In-stituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 42), s. 38–63.

1497/1498, ustavený společným zakoupením hradu Ryzmberka poblíž Kdyně za účelem zajištění veřejné bezpečnosti.⁵⁶

Je rovněž zajímavé, že terminologické paralely k *přátelskému a křesťanskému* sňesení z února 1547 nalezáme v souběžně probíhající německé diskusi o srovnání ve víře. Samotný šmalkaldský spolek se ve svém ustavujícím dokumentu z 27. února 1531 definoval jako *christlicher und freundlicher Verband*.⁵⁷ Pojmoslovné paralely pak nabízí usnesení řísského sněmu ve Špyru 1544, vyhlázející k „freundliche und christliche vergleichung“ a požadující odstranit rozdělení ve víře „durch christliche und freündtliche vergleichung eyns gemeynen, freyen, christlichen consiliums, nationaversammlung oder Reichstags“.⁵⁸ Ozvěnu nalezneme v Bucerově spisu *Wie leicht undnüglich Christliche vergleichung der Religion / und das gantzen kirchendienssts Reformation / bey vnß Teutschen zu finden und in das werck zu bringen* z roku 1545. Jsou to zajímavé paralely i z toho důvodu, že jednání zápisníků v únoru 1547 i později obsahovala zřetelný reformační rozměr (společné modlitby před začátkem jednání, sepětí s bohoslužbami v Týnském chrámu).⁵⁹ Samozřejmě lze sotva předpokládat přímý vliv. V německé debatě roku 1544 ostatně nešlo o stavovský spolek, zavazující členy ke vzájemné ochraně, nýbrž o *porovnání* náboženských stran ve věci víry. Avšak vzhledem k nesamozřejmější výrazu *přátelské sňesení* je třeba i tyto pojmové paralely vzít v potaz.

b) Pozdní středověké vzory a precedenty

Neméně podstatné jsou obsah a forma únorové úmluvy. Zápisníci sledávají špatný stav království a ohlašují odpor proti lednovému mandátu Ferdinanda I., jenž „vyšel jest na veliké a znamenité ublížení privilej, práv, svobod a dobrých

starobylých zvyklostí“ jako „pravý svobod království tohoto a obecního dobrého mlovníci“ se pak zavazují k vzájemné ochraně, „jestliže by kdož koli za takovou příčinou, aneb za jakouž pak koli jinou“ komukoli ze zápisníků „ubližovati a škoditi chtěl“. Pro takový případ slibují „do hrdel i stakův našich“, a to „i za své budoucí podle sebe státi i dostáti“. Při tom zvláště vyhrazují královu prerogativu („spravedlivost“), důvěřujíc, že je král rovněž zachová při jejich „svobodách“. Spolek je orevěn „nyhni i na časy budoucí“ pro kohokoli z českých stavů, kdo by „šam za sebe i za své budoucí“ slíbil přistoupit k této úmluvě a odvedl dva příznávací listy stanoveného znění.⁶⁰

Lze najít k tomuto opatření vzory či paralely z české minulosti? Josef Válka navrhl, že *přátelské sňesení* z roku 1547 bylo uzavřeno podle vzoru a v tradici landfrýdů.⁶¹ To by ale bylo překvapující, neboť české landfrýdy nebyly ustaveny v celozemském měřítku, nýbrž v rámci krajů, a ani krajské landfrýdy již v Čechách poloviny 16. století žádnou živou tradici neměly.⁶² Moravské landfrýdy z předchozích desetiletí pak jsou obsahově nesrovnatelně bohatší a byly – na rozdíl od stavovského spolku 1547 – uzavírány na dobu omezenou.⁶³ Učité podobnosti mezi únorovou úmluvou a moravskými landfrýdy jsou v každém případě patrné co do vzájemných bezpečnostních záruk signatářů i co do stvrzení příznávacími listy.⁶⁴ Skutečně se později v jednáních o legalitě stavovského spolku objevuje odkaz na landfrýdy, děje se tak ale teprve ve chvíli, kdy stavovské

56 ANTONIN REZEK, *Smlouva o zámek Risenberk, jejíž vyřízení i méta krajeu Plzenského a Pražského koupiti od Vojá z Janovic r. 1497*, Sborník historický 4/1886, s. 372–376, zde s. 374.

K tomu FRANTIŠEK PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/1, Praha 1865, s. 406–409; JOSEF MACEK, *Jagelonský věk v českých zemích (1471–1526)*, díl 3, Praha 1998, s. 331n.; JIŘÍ JANSKÝ, *Ryzmberský landfrýd a rytířsko-měšťanský spolek Jana Klenoského, Minulosti Západočeského kraje 28/1992*, s. 85–98.

57 EKKEHART FABIAN, *Die Entstehung des Schmalkaldischen Bundes und seiner Verfassung 1524/29–1531/35*. Brück, Philipp von Hessen und Jakob Sturm, Tübingen 1962, s. 350: „so haben wir (...) mit und gegenainander ains cristlichen und freundlichen vorstands vorainig“.

58 *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Karl V*, díl 15: *Der Speyerer Reichstag von 1544* (ed.) ERWEIN ELTZ, Göttingen 2001, díl 4, s. 2271–2273. Dále s. 1920, díl 3, s. 1402, 1420, 1434, 1450 1457 a passim.

59 *Světla z Ostersbaju Královské paměti o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 82, 87–90, 108, díl 2, s. 37, 58, 81.

60 *Sňesení české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 120–123.

61 J. VALKA, *Konflikt*, s. 38 (omylem pokládá za obsah přátelského sňesení text březnových článků).

62 ZDENĚK BERAN, *Die Landfriedensbewegung im Königreich Böhmen*, Zeitschrift für Österreichische Geschichtsforschung 63/2014, s. 528–560; TVZ, *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny. Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*, Hradec Králové 2014. Srov. promluvu nejvyššího purkrabí Kráje 22. dubna 1547, v níž se snaží legitimizovat únorovou úmluvu odvoláním na moravské (a nikoli české) landfrýdy, *Sňesení české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 255.

63 FRANTIŠEK KAMENIČEK, *Zemské sňesení a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*, Brno 1900, díl 1, s. 170–175; zde editce landfrýdů z roku 1530 (s. 344–350). Předchází landfrýd (1516): AC XI, s. 286–290; landfrýd z roku 1496: s. 320–325. Dále MOJMÍR ŠVÁBENSKÝ, *Nové moravské landfrýdy*, Brno v minulosti a dnes 7/1965, s. 224–232; DALIBOR JANIŠ, *K mluze inaktivitu landfrýdů v moravském zemském právu na prahu novověku. Vznik a vývoj landfrýdů a role panovníka*, Folia historica Bohemica 25/2010, s. 7–28.

64 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 68, předpokládá, že právě klausulí o příznávacích listech se únorová úmluva od landfrýdů odlišovala. K přihlašování k českým (krajiským) i moravským (zemským) landfrýdům pomoci příznávacích listů Z. BERAN, *Landfrýdní hnutí*, s. 95n., 113, 118n.

hnuti začíná hledat precedenty a paralely, které by spolek ospravedlnily proti králové delegitimizační kampani, nikoli v zárodečné fázi hnuti.

V českém kontextu však nalezneme mnohem bližší paralely k únorové úmluvě v podobě zápisů náboženských stran a politických jednot podbradské a jagellonské doby. Je třeba litovat, že se tomuto tématu dosud nedostalo ucelenější pozornosti, neboť právní význam těchto spolků a textová i materiální podoba jejich ustavujících dokumentů by stály za důkladnější srovnání.⁶⁵ Pro pochopení kontextu i svěbytných rysů únorové úmluvy zde ale musíme načrtnout alespoň základní kontury této problematiky.

Především je třeba konstatovat, že ustavující písemnosti stavovských spolků druhé poloviny 15. a začátku 16. století jsou dochovány fragmentárně a většinou v opisech. Je tomu tak proto, že tyto zápisy byly často cíleně zničeny, což zároveň představuje jednu z paralel k ustavujícímu dokumentu našeho spolku. O některých zápisech víme pouze z kronikářských pramenů a znění a obsah úmluv neznáme. Jména signatářů jsou doložena zřídka.

Za vyjimečný případ z hlediska dochování lze pokládat zápis strakonické jednoty z 8. února 1449, jejíž „list hlavní“ a k němu se vztahující „listové přiznávacie“ byly deponovány u Oldřicha a Jindřicha z Rožmberka. V třeboňském archivu se skutečně dochovala jak originální smlouva s přivščenými pečeti prvními signatářů, tak několik přiznávacích listů vystavených jednohlavými pány a dvěma katolickými městy podle stanoveného formuláře, a to na pergamentu s přivščenými pečeti, jak to ustavující zápis jednoty požadoval.⁶⁶ Takové štetší v jiných případech nemáme. Zápis zelenohorské jednoty proti králi Jiřímu z 28. listopadu 1465 se sice rovněž zachoval v originále (s pečeti 16 ustavujících zápisníků), avšak formulář přiznávacích listů známe pouze z opisů a přiznávací listy dochovány nejsou.⁶⁷

Velmi nedostatečně jsme zpravili o zápisech, které byly číněny za vlády Vladislava Jagellonského v několika vlnách. První z nich předcházela kutnohorský mír a vycházela od kalíšnických stavů.⁶⁸ Již na jejich hojně navštíveném sjezdu v srpnu 1478, na němž došlo k reorganizaci utrakvistické konzistoře, se přítomní usnesli na společně obraně utrakvistické církve a „na tom zůstali, aby se zapjali, krobje je od pravdy boží chtel tisknutí, aby sobě pomohli hrdly, statky, pokud jich stává“.⁶⁹ Zda byl zápis opravdu realizován a zda se na něj vztahovalo usnesení svatováclavského sněmu 1479 po ukončení války s Maryášem Korvínem o zrušení „zápisuov, závazkuov a puntov“⁷⁰ nelze s jistotou říci.

V každém případě však od léta 1482 docházelo k formování velkého stavovského spolku na ochranu utrakvistické církve a biskupa Augustina Sankturienského. Cesta k němu byla dlouhá a podnět daly partikulární úmluvy: známe zápis měst Loun, Žatce a Staného a fragment zápisu 21 rytířů a tří měst Hradeckého kraje z 15., resp. 17. června, přičemž v první z úmluv se kromě termínu „zápis“ objevují i výrazy „v jednotu a v pravé přátelstvo“, „zapsání“ a „společně“.⁷¹ Zdá se, že krátce nato začalo jednání o ustavení celozemské utrakvistické jednoty, avšak dostupné zprávy jsou skoupé a nejednoznačné. Nymburský sjezd utrakvistických stavů na konci července 1482 jednal o tom, „aby se všickni vespolek zapjali proti každému člověku, krobžby proti biskupu chtel býti, aby sobě pomáhali hrdly i statky, cí a věrau“, k čemuž se však Pražané a Kutnohorští odmítli připojit.⁷² Na následujícím utrakvistickém sjezdu ve Staném na přelomu října a listopadu „páni, zemané a města na tom zůstali, aby se zapjali“ – ani myni však nevíme, o jakou formu šlo a zda byl zápis skutečně realizován, jak

65 Pouze okrajový význam měly tyto otázky pro JAROSLAVA BOUBINA, *Vznik panických jednot, Mediaevalia Historica Bohemica* 1/1991, s. 217–230. Vědomé opomijím širší středověpýský kontext a odkazují jen k dvěma nejvýznamnějším paralelám z rakouských zemí: KARL GUT-KAS, *Der Mailberger Bund von 1451. Studien zum Verhältnis von Landesherrn und Ständen um die Mitte des 15. Jahrhunderts*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 74/1966, 51–94, 347–392; *Adelige Macht und Religionsfreiheit – 1608 – der Horner Bund. Sonderausstellung Museum der Stadt Horn*, Horn 2008.

66 Státní oblastní archiv v Třeboni, Historická Třeboň, 1465. Edice zápisů: AČ II, s. 244–246; *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*, (edd.) BLAŽENA RYNEŠOVÁ, JOSEF PELIKÁN, díl 4: 1449–1462, Praha 1954, s. 7–9. Přiznávací listy: AČ III, s. 541, 546; *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*, díl 4, s. 48n.; srov. 94. Materiál analyzoval LUKAŠ PÁTY, *Strakonická jednota. Průběh jejího z Poděbrad v souboji o moc v Českém království (1449–1452)*, Praha 2015 (diss.). 67 AČ IV, s. 110–115; FRANTIŠEK BENEŠ, *Osud zápisu panické jednoty (zelenohorské) z 28. listopadu 1465 jako historického pramene*, Mínilosti Západočeského kraje 6/1968, s. 214–222.

68 F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/1, passim; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl 10, passim; FRANTIŠEK ŠMAHEL, *Pražské povstání 1483*, *Pražský sborník historický* 19/1986, s. 35–102, zde s. 50–55, 61n., 85–90; W. EBERHARD, *Konfesi-onshildung*, passim; Nejnověji si utrakvistického spolku ustatveného v letech 1482–1483 významí PĚTR ČORNEJ, MILENA BARTLOVA, *Velké dějiny zemí Koruny české*, díl 7: 1437–1526, Praha–Litomyšl 2007, s. 445–453.

69 *Starí letopisové testí od roku 1378 do 1527, tili pokračování v kronikách Přibíka Pulkravy a Beněse z Horova*, v *Rukopisové starych vydané*, (ed.) FRANTIŠEK PALACKÝ, Praha 1829, s. 215. Jiná varianta uvádí: „To věmí Cechové slyšice, zapjali se aby hájili pravd Kristových do těch hrdel“, tamtéž, s. 216. Srov. AČ V, s. 375–377; VACLAV HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, (ed.) Jan Linka, Praha 2013, s. 1035: „Tu jsou se některéi spuntovali, zavazali i zapjali, aby sebe bud pak proti králi, neb komukoli do těch hrdel neopouštěli a mmozi na to své přitiskli pečeti.“

70 Srov. níže pozn. 167.

71 AČ V, s. 406–411. Srov. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/1, s. 218–220; F. ŠMAHEL, *Pražské povstání*, s. 53.

72 *Starí letopisové testí od roku 1378 do 1527*, s. 225; AČ V, s. 411.

naznačuje jedna z verzí *Starých letopisů českých*.⁷⁵ Spíše se zdá, že utrakvističtí stavové s uzavřením celozemského spolku stále ještě vyčkávali, čemuž nasvědčuje i jednání deseti utrakvistických deputovaných s deseti katolíky v Praze v lednu 1483 o porovnání ve víře, jehož formu obě strany spatřovaly rovněž v „zápisu“.⁷⁶ Na nymburském sjezdu v březnu 1483 navrhl Jan Tovačovský z Cimburka shromážděným stavům, „abychom toho zápisu mezi sebou potvrdili, k kterému jsme se v Slaném na sněmu svolili“, o čemž se přítomní usnuli: „co se zápisu dotýče, že chci jeho moci potvrditi“.⁷⁵ K tomu však došlo teprve na přelomu června a července 1483, tedy téměř rok od zahájení jednání, na utrakvistickém sjezdu v Českém Brodě, kdy „stalo se jest pravě spojení a společení od pana Jana Tovačovského (...) jenž jest toho dobrého společení a spojení nejvyšší původ, což se dotýče pravdy pana Ježíše Krista, že kdožby je chcel utiskati od té velebné pravdy, aby sobě proti němu radni a pomocni byli“. Podle letopisce „se jest to všecko již ten sněm stalo a dokonalo, že pečeti své k tomu společení a zápisu přitiskli, nejprve pan Jan Tovačovský, potom též jiní páni a rytířstvo, i také páni z měst, nejprve páni Zatečtí, pak páni Hradečtí, potom páni Launští a jiná města pořád, jakož stojí na tom zápisu“.⁷⁶ Převrat v pražských městech koncem září konečně umožnil i jejich přistoupení na utrakvistickém sjezdu konaném v Praze koncem listopadu.⁷⁷

Text tohoto významného ujednání je kupodivu – pokud vůbec – dochován pouze ve sporném opise, který se hlásí k 25. září následujícího roku („tu sobotu před svatým Václavem“), přičemž nelze říci, zda jde o chybnou dataci, nebo o nové vyhotovení, resp. potvrzení úmluvy stržené v létě 1483. Spolek, který se v tomto textu definoval jako „zápis a (...) přátelství“, měl v každém případě obhajovat kompaktáta, biskupa Augustina, svobody království, třetí hlas královských měst, dále se zápisníci zavázali ochraňovat zemi před cizí intervencí a poskytovat si vzájemnou ochranu, přičemž zdůraznili (další z paralel k *Prátskému*

sněmů), že se zápis neobrací proti králi. Zároveň se počítalo s rozšířením spolku: kdo by „v tuto jednotu přistoupiti chtěl a svouj list přiznávací k tomuto našemu zápisu a k nám pod svú pečeti dal“, tomu se mělo dostat připovězené ochrany, „tak jako by jeho pečet k tomuto listu a zápisu přivesena byla a jméno jeho napsáno“. Pro přistoupení byla stanovena jednorozční lhůta.⁷⁸ Jde tedy z celé řady důvodů o velice zajímavý precedens stavovského spolku z roku 1547, byť ustanovení tohoto zápisu byla konkrétnější a být užíval – podobně jako jiné zápisy podebradské a jagellonské doby – poněkud jiné výrazivo.

Nedlouho po zformování utrakvistického spolku došlo k uzavření dalšího významného celozemského zápisu. Je jím smlouva mezi utrakvistickou a katolickou stranou, spolisignovaná králem a známá v historiografii jako kutnohorský náboženský mír.⁷⁹ Ani v tomto případě nemáme k dispozici originál. Z fragmentárně zachované přípravné dokumentace⁸⁰ vychází najevo, že tato smlouva měla mít opět charakter „zápisu“ a počítala také s rozšířením signatářů hlavního listu pomocí zvláštních přiznání, která měly povinně vystavit všechny stavovské osoby království.⁸¹ Smlouva, uzavíraná na dvaatřicet let, předpokládala vypovězení

78 AČ IV, s. 508–512; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/1, s. 239n., nadohli, že zápis náleží k 27. září 1483; F. ŠMAHEL, *Prátské povstání*, s. 89 (pozn. 171), předpokládá, že šlo o nový zápis; Nejasno zůstává, jak se má utrakvistický spolek k letopiscové zprávě o zápisu rytířstva s městy, učiněném prý na sněmu v Kutné Hoře v únoru 1484, kde „všecko rytířstvo s městy (...) sou se tak spuntovali, neb ty časy a ta leta i prvé veliké aukzosti činili páni rytířstva i městům“. Další ustanovení se prý týkala společné ochrany proti výpádem ze zahraničí a závazku ohledně „nekracetování“. Zápisu se mělo dostat počerné konfirmace, neboť „toho na potvrzení a jednotu lepší svolili se všickni jednosejně, aby sjezdy měli ve všech krajích ten první pondělí v postě, a k tomu času aby se všickni zobsliali, kteří sau na tom sněmu i Hory nebýli, aby již tuto byli. A opět valný sjezd k dokonání a zapčetění tomu zápisu složili sau sobě v Nimburce nad Labem o středopostí, aby tu byl každý s svou pečeti“, *Starí letopisové texty od roku 1378 do 1527*, s. 240. Srov. F. ŠMAHEL, *Prátské povstání*, s. 86n.

79 Označení se většinou vztahuje na širší ujednání kutnohorského sněmu v březnu 1485 v náboženských otázkách; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/1, s. 239–248; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 56; JOSEF MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 394–398; JIRÍ JUST, *Der Kuttenberger Religionsfrieden von 1485*, in: *Regligöse Erinnerungsorte in Ostmitteleuropa. Konstitution und Konkurrenz im nationen- und epochenübergreifenden Zugriff*, (edd.) Joachim Bahlke, Stefan Rohdewald, Thomas Wünsch, Berlin 2013, s. 838–850. Formální podobě kutnohorského míru a osudu originálních zápisů a přiznávacích listů dosud, pokud vím, nebyla věnována pozornost.

80 Návrtý mírového ujednání, patrně z roku 1484, AČ V, s. 383–398.

81 AČ V, s. 389–393; „jestližby kto v tomto zápise zejména postaven nebyl, a přiznal se listem svým otevřeným pod svú pečeti, že v tom stojí a státi chce podle krále JMjř, kniežat, pánov, rytířstva i měst to má takovú moc mičiti, jakoby v list hlavní vepsán byl“. Avšak „jestližby kdožkolivěk v tento zápis (...) vsnúpiti nechcel: ten a takovýž žádáných práv a spraveditelství užívati

73 *Starí letopisové texty od roku 1378 do 1527*, s. 226: „A tu na tom sněmu opět se zapisovali spolu, chetli by kto přikázati biskupu, aby toho nedopusiti a bránil jeho“. Pražané a Kutnohořtí (podle jiné verze i další města) však opět „k tomu zapisání nesvolili a jeli pryč“. Vladislav II. nechal sjezdu vzkatat, „aby se nezapsovali“. Srov. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/1, s. 221n.; J. MACEK, *Jagellonský věk* 3, s. 304n., předpokládá, že k zápisu došlo.

74 F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/1, s. 221–224.

75 *Starí letopisové texty od roku 1378 do 1527*, s. 230.

76 *Starí letopisové texty od roku 1378 do 1527*, s. 231n.

77 *Starí letopisové texty od roku 1378 do 1527*, s. 239: „A tu Pražané spolu přistoupili sau k zápisu jiným zápisnukum“.

a zákaz všech partikulárních zápisů, tedy i zrušení utrakvistického spolku z roku 1483,⁸² a měla být vyhotovena ve třech originálech, které měly být uloženy u krále, utrakvistických a katolických stavů. Po třech kusech měly být rovněž vyhotoveny příznávací listy.⁸³ I to je zajímavá paralela ke způsobu stvrzování a k uložení příznávacích listů v roce 1547.

Definitivní znění míru, sjednané v Kutné Hoře v březnu 1485,⁸⁴ provedlo další modifikace. Smlouva měla být uzavřena na jedenáctilet let a měly být vyhotoveny pouze „dva listy, aby každá strana jeden v své moci měla“. Během jednání v Kutné Hoře však stále šlo o pouhý příslib. Obě strany měly prozatím slibit před králem, že ustanovení dodrží „až do sjezdu a zápisu, když bůh dá při času hodu sv. Duchu a suchých dnech nynie přišších sněm držeti chceme a ten zápis dokonati.“⁸⁵ Ke zpečetění hlavních listů tedy mělo dojít teprve o Letnicích, přičemž do jednoho měla být vepsána jména katolíků, do druhého jména utrakvistů. Jmenování měli zpečetit tyto písemnosti, zatímco všichni ostatní, „kterýchžto také jména nejsou napsána v tomto zápisu“, měli „své příznávací listy položit“, a to „straně druhé“, tedy snad jen v jednom vyhotovení. Signatáři se zavazovali „i za naše erby a potomníky“. Pro ty, kteří by „bude pečeti k listu, neb příznávacího listu nepoložili“, byla stanovena sankce: měli být jako rušitelé obecného dobrého vyobcováni, k čemuž se zápisníci zavazovali „hrdly i statky“. Sněm dále vypisoval krájské sněmy, na nichž mělo být sněšeni vyhlášeno, a tím snad venkovská šlechta napomenuta k podávání příznávacích listů.⁸⁶ Dále sněšeni nařizovalo, aby byly všechny postranní zápisy odevzdány králi, a zakazovalo

ustavování nových.⁸⁷ Přitom byl nepochybně rozpuštěn i utrakvistický spolek a snad též zničeny jeho ustavujících písemnosti.

Jakým způsobem byl zápis kutnohorského míru nakonec vyhotoven a zpečetěn, není známo, neboť se nezachovaly ani originály, ani příznávací listy, ani seznam signatářů, ani zprávy o zpečetění o Letnicích 1485. To, že tato smlouva měla právní charakter zápisu, bylo dobře známo. V roce 1511 letopisec zanechal zprávu o sjezdu utrakvistických stavů, na němž zazněly stížnosti na nedodržování smluvních ujednání i hrozba vypovězení zápisu: „aby se nedali utiskovati, aby o to s Římskou stranou o suchých dnech postních mluvili, aby s nimi o to jednali; pakliby jednati nemohli, aby nás z toho zápisu propustili, abychom my se opatřili, a my je chceme také propustiti“. Přitom přítomní stavové slibili „hrdly i statky se neopauštetí, jestliže by ta věc k místu nepřišla“, což lze snad chápat jako hrozbu opětovného ustavení utrakvistické jednoty.⁸⁸ Na sněmu 28. dubna 1512 však došlo k urovnání rozepří a k prodloužení platnosti kutnohorského míru na věčné časy.⁸⁹

O dalších zápisech a spolicích slyšíme v kontextu zápasu šlechtických stavů se staven městským.⁹⁰ Roku 1502, po neúspěšném jednání se šlechtou a králem, „šjeli se všecka města česká do Prahy, a tu zapsali se, aby svá práva starodávni, svobody a obyčje stále drželi.“⁹¹ Toto důležité ujednání, ustavující politicko-vojenskou jednotu českých královských měst, je dochováno pouze ve fragmentu nedatovaného opisu.⁹² Celkem dvaatřicet měst jim vstoupilo, „v jednostajné pravé věrné upřímné křesťanské spolu spojení“, přičemž zápisníci se zavázali „od sebe se neroztrhati a sebe neopuštetí, v tom svých ani statkuov ani hrdel nelitujice“. Na úmluvu roku 1547 přitom neupomínají pouze použitá adjektiva „křesťanský“

nemá mezi námi“. Pro stovnáni: I volba Jiřího z Poděbrad zemským správcem na pražském sněmu 1452 měla formu zpečetěného zápisu, k němuž se nepřítomní měli ve staronové lhůtě povinně a pod hrozbou sankci přiznat „listem svým otevřeným, s přidáním pečeti své“ – AC II, s. 309–313; *Listinář a listinář Oldřicha z Rožmberka*, díl 4, s. 354.

82 AC V, s. 391: „zápisové a závazkové všickni, kteřížby byli mezi kterýmnikoliv osobami v království Českém, ti minúti a zdviženi býti mají, a dokadž tento zápis trvá, žádni zápisové a závazkové stranu nemají dělání býti“.

83 AC V, s. 393: „itio všickni artikulové mají sepsáni býti ve tři listy, a při každém má býti počet napřed krále JMĚ, kňežat, pánov, rytčerstva i měst; a z těch jeden má býti v moci krále JMĚ, a každá strana má mieti v své moci jeden. A též kdyžžby se přiznávali svými listy k tomuto zápisu, mají u všech tří listuv ty listy přiznávací klásti“.

84 Zápis úmluvy je inzerován ve sněmovním sněšení, doloženém v několika mírně se různících a v různé úplnosti dochovaných opisech, AC IV, s. 512–516; AC V, s. 418–427.

85 AC V, s. 420; stov. AC IV, s. 513.

86 AC V, s. 419–423, 427.

87 AC V, s. 423: „zápisové všickni, kteřížkoli jsu společni, buďto mezi pány, rytčerstvem i městy, ti aby před JMK ů položeni byli, kdyžžkoli JMK á se pány a vládykami v síd zemský zasede (...) a více jiných žádnych aby nebylo bez JMĚ vnole a vědomie“.

88 *Starí letopisové čísti od roku 1378 do 1527*, s. 331; FRANTÍŠEK PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, Praha 1867, 198n.; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 99n.

89 F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, s. 200.

90 Nejvýznamnější shrnující literaturu: F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl 10, passim; IVAN MARTINOVSKÝ, *Zápat o uznání Vladislavského zřízení zemského, Ústecký sborník historický* 1983, s. 133–171; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, 74–119; J. MACEK, *Jagellonský věk*, díl 3, s. 322–372.

91 *Starí letopisové čísti od roku 1378 do 1527*, s. 621.

92 AC VI, s. 217n. (s myšlým vrocením 1500). Stov. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, s. 9–11. K opravě provedené Tomkem a schválené Eberhardem a Martinovským se připojil i J. MACEK, *Jagellonský věk*, díl 3, s. 338 (pozn. 22).

a „přítelstý“, nýbrž také zvláštní klauzule, zdůrazňující, „že proti králi JMⁿⁱ (...) a závazkem a zápisem tímto nic nejednáme ani jednatí mieníme“.⁹³

Další formulace podobné únorové úmluvě 1547 obsahují dva zápisy z téže doby, uzavřené za odlišným účelem. Jde o ujednání katolických a utrakvistických stavů proti Jednotě bratrské. První z nich bylo uzavřeno na Moravě 31. května 1504. Po úvodních proklamacích se v něm praví: „a jestliže by kdo na nás, neb kterého z nás pro víru, neb sice svěvolné moci sáhl, v tom abychme se neo-paušičti, než podle sebe stáli a sobě zespokla radni a pomoci byli, dokudž hrdel i statkuov našich stává“. Následuje klauzule ošetrující věrnost králi i moravskému landfrýdu. I tento zápis počítal s rozšiřováním signatářů: pokud by kdokoli z moravských stavů „podlé nás tomto zápisu státi a k nám přistúpiti chtěl (...) ten dađa list přiznávací, aby v tento zápis od nás přijat byl, a to jeho listem přiznání aby též moci bylo, jakoby v tomto zápisu vedle nás zejména napsán byl“. Toto ujednání samo sebe nazývalo „svolení a zápis“, zatímco král Vladislav jej 17. června potvrdil pod označením „svolení a zápis“, což je termín bližší se jednomu z označení únorové úmluvy.⁹⁴ Obdobný zápis proti „pikhartům“ učinili 20. února 1505 i čeští šlechtici. I v něm se pravilo, že „sebe v tom ve všem všichni i každého jednoho z nás opuščiti nemáme do těch hrdel a statkuov“. Takto vznikla „jednota“ měla trvat po dobu deseti let nebo do korunování nového krále a rovněž se počítalo s rozšířením o další členy (včetně měst) pomocí přiznávacích listů.⁹⁵ O „protipikhartské“ jednotě se na českém sněmu jednalo již na podzim 1503, přičemž v této souvislosti zazněla slova o „přátelství a spojení“.⁹⁶ Jisté podobnosti se spolkem roku 1547 konečně nesou i iniciativy bezprostředně následujících let směřující k uklidnění vnitřními rozbroji zmíňaného království. Záříjový sněm roku 1506 se usnesl na obnovení krajských landfrýdů. Text landfrýdu, kterýž na němz sněmě s volí všech stavuov sepsán jest“, byl zpečetěn panovníkem a jednotlivá vyhotovení byla následně zaslána krajským sjezdům s výzvou, „abyšte vy všickni (...) podlé pečeti naší pečeti své tak k němu přivěsili a mezi sebou z pánuov a rytířstva při tom času vopravce a radu ze všech tří sta-

vuov podlé znění landfridu zvolili“.⁹⁷ Záměr však neměl žádoucí efekt, protože se v březnu 1507 panský a rytířský stav na sněmu usnesly na vzájemné ochranné proti městům⁹⁸ a v létě slyšime o separátním zápisu některých „pánuov, rytířstva (...) Pražan a (...) měst království“, který 1. srpna 1507 schválil král Vladislav, slibuje „ty všechny tři stavy, kteříž v tom zápisu spolu jsou, aneb kteří k němu přistúpí, jim toho pomáhati (...) a obhajovati proti těm všem, ktožby se zumyšlně proti tomu pozdvihli“.⁹⁹

Ukončení této vlny stavovských jednot a zápisů, o níž máme zřejmý jen neúplnou představu, přinesla smírná jednání v roce 1508, kdy byly postranní zápisy prohlášeny za neplatné a královými komisarií fyzicky zničeny.¹⁰⁰ Majestát krále Vladislava z 10. srpna 1508, potvrzující tzv. svatojakkubskou smlouvu,¹⁰¹ tj. ujednání mezi českými stavy o společné ochraně práva, učiněné na sněmu v létě téhož roku po zrušení do té doby soupeřících frakcí, nařizuje zrušení postranních jednot: „Ponevadž skrze ty zápisy, kteříž z nejednostrajné vůle mezi kterýmižkoli stavy jednání jsou, mnohé nelibosti sú vznikly: chcem aby ti všichni straní zápisové, kteříž mezi kterýmiž kolivěk stavy a osobami udělení jsou, zrušení byli a zkaženi; kromě těch, kteříž jsou v právních u desk zapsáni.“¹⁰²

Městská jednota byla v roce 1512 obnovena, avšak nevíme, zda k tomu opět došlo pomocí listinného zápisu.¹⁰³ Spíše se zdá, že se městský stav snažil vyva-

97 Tak vypsaní společného sjezdu kraji Bechyňského a Vlavského 1. října 1506, AČ VI, s. 342.

98 AČ VI, s. 346n.

99 AČ VI, s. 349n. Tento zápis měl jisté na mysli Zdeněk Lev z Rožmberka, když v roce 1513 připomínal Novoměstským, že „kral s některými pány zemskými před léty byl v zápisu s vámi, ale seznav budoucí zlé, coby mělo přijíti na potomní časy, ráčili vyslati dva biskupy z Uher do koruny české, kteříž ten zápis zrušili“, *Starší letopisové četí od roku 1378 do 1527*, s. 345.

100 Srov. níže pozn. 164.

101 Jjí ustanovení jsou dochována pouze ve formě královského potvrzení, zpečetěného pečeti královskou za panovníka a pečeti zemskou za všechny tři stavy. Majestát je vydán v AČ VI, s. 386–391. K událostem F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, s. 135–141.

102 AČ VI, s. 390.

103 F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, s. 204–207. V důsledku roztržky se šlechtickými stavy Staré Město pražské vyzvalo 8. května 1512 ostatní královská města k vyjádření solidarity a přislíbení vzájemné podpory („žádáme, abyšte nám úmysl váš a obec vaše oznámili a listy vašimi připsali“), AČ XXVIII, s. 538; JIRÍ PEŠEK, BOHDAN ZILYNSKÝ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, Folia historica Bohemica 6/1984, s. 137–161, kde se měli mimo jiné zodpovídat z toho, „že sau se s městy puntovali; a je k tomu přivedli, že pečeti své na to posílali, aby se v tom neopouštěli“, *Starší letopisové četí od roku 1378 do 1527*, s. 435. Poselstvo Pražanů přijal král v září téhož roku v Budně s otázkou, „chtějíli to napraviti, kdež se s městy pečeti“, *Starší letopisové četí od roku 1378 do 1527*, s. 337.

93 Města prý poznávají užitečnost „jednoty, svornosti dobré i přátelského spojení“, AČ VI, s. 217n.

94 Jiz 6. října 1483 vstoupily obce tří pražských měst „v jednosťajné, pravé, věrné a křesťanské spojení“, na jiném místě je zápis označen jako „zapřaháné a jednosvorné spojení“, F. ŠMAHEL, *Pražské povstání*, s. 95, 99.

95 AČ VI, s. 294–296.

96 AČ VI, s. 314–316. Originál na papíře s přítištěnými pečertemi (20 pánu a 2 rytíři) viz Státní obhlastní archiv v Treboni, Historica Trebon, 4155.

97 AČ VI, s. 286.

rovat střízností, že „postranním“ zápisem porušuje ujednání z roku 1508. Poté co si Staroměstští nechali jednotlivými městy přislibit podporu, co došlo ke zřízení výboru městského stavu a co byla uzavřena smlouva s Bartolomějem Minsterberským, tyto stříznosti přece jen zazněly¹⁰⁴ a také král požadoval rozpuštění jednoty a opakoval zákaz postranních zápisů.¹⁰⁵ Ve Svatováclavské smlouvě z roku 1517, uzavírající konflikt městského stavu se šlechtou, se pravilo: „Item z těch ze všech zápisuov postranních, kteříž sů v těchto ruoznicích mezi stavy učinění, všickni tři stavové i také stav každý se propouštějí. Než při zápisích obecních dskami učiněných k obhajování a dopomáhání práva státi mají všickni tři stavové, tak jakž sů se společně dskami zemským zapisali a zavázali i také přiznali.“¹⁰⁶

Zádný z uvedených zápisů sice nelze pokládat za přímý vzor úmluvy z února 1547 a žádný z nich se také, pokud známo, neoznačoval výrazem sňesění, byť se v nich objevují výrazy obdobné.¹⁰⁷ Přesto však v těchto zápisech nalezáme zřejmě paralely k únorové úmluvě: týká se to formální úpravy zápisu (hlavní list ve formě listiny na pergamentu), jeho stržení (uvedení jmen prvotních signatářů v listině a přivěšení jejích pečeti), způsobu rozšiřování spolku (zvláštními přiznávacími listy dle přesné stanoveného formuláře, signovanými jednotlivými zápisníky), a to i pod hrozbou sankcí, závazku vzájemné pomoci do hrdel a stratků a klauzule, že se zápis neobrací proti králi. Únorová úmluva tedy byla pokusem aktivizovat stavovskou obec způsobem, který byl před nástupem Ferdinanda I. na český trůn

104 F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, s. 204–207, 214–223.

105 F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, s. 240. „Abý Pražané a jiná města naše propustili se ze zápisův, i z těch, kteréž s osviceným Bartolomějem (...) i z těch, kteréž mezi sebou zvláště mají; a nám i našim dědicům aby zapřisali se lhistem pod pečerní svými“ (17. dubna 1513). V rezoluci odezvané vyslaným v Budíně král opět vyzývá ke zrušení zápisu měst s knížetem Bartolomějem, neboť „ny žádným stranich zápisův žádnému stavu dopustiti nemíníme“, s. 250. Srov. *Starí letopisové čísti od roku 1378 do 1527*, s. 352.

106 *Vladislavské zřízení zemské a naučující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o rutních)*, (edd.) BETR KREUZ, IVAN MARTINOVSKÝ, Praha 2007, s. 279. Letopisce pasáž z interpretuje, jako by se vztahovala k zápisům šlechtických stavů („aby se panští a rytířští stav z závazkův propustili, kdež se zapisali vespolek nepouštíeti se pode cti a věcár“), *Starí letopisové čísti od roku 1378 do 1527*, s. 410. Není vyloučeno, že městská jednota byla v roce 1520 obnovena. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, s. 377; J. MACEK, *Jagellonský věk* 3, s. 368.

107 S výjimkou krátkodechého pokusu z roku 1506 se žádný ze zápisů neoznačuje pojmem *landfrýd*. Návrhy kutnohorského míru pracovaly s výrazy „pokoj i zápis obecný“, „obecný pokoj zemský“ či „pokoj i jednora“ (AČ V, s. 390, 396), ty však byly v konečné formulaci sněmovního sňesění i zápisu opuštěny a smlouva se nakonec označovala pouze jako „zápis“, AČ VI, s. 390.

vícekrát použít, ač jeho legalita zůstávala dlouhodobě sporná.¹⁰⁸ Těto skutečnosti si byl král a jeho kanclář dobře vědomi a plně ji využili.

c) „*Přátelské sňesění*“, nebo „*postranní spuntování*“?
Zápas o terminologii a legalitu stavovského spolku

Doposud jsme sledovali, jakým způsobem o únorové úmluvě referovalo stavovské hnutí v písemnostech, které samo vytvořilo, popřípadě jak ji označoval jeho historioграф Sixt z Ottersdorfu. Písemnosti druhé strany zápasu podávají odlišný obraz a ukazují, že o terminologickou a právní klasifikaci stavovského spolku záhy po jeho ustavení propukl spor. Tento spor o označení ustavující písemnosti i spolku jako takového samozřejmě nebyl slovíčkatením, nýbrž zápasem o legalitu a legitimitu celého stavovského hnutí a v podstatě ústředním tématem celé politické komunikace mezi stavovskou opozicí, králem a dalšími aktéry.

Ferdinand I. vágní stavovskou terminologii *přátelského* a *křesťanského sňesění* od počátku neuznával a označoval stavovský spolek výrazem *závazky*. Bylo by chybou tento výraz pokládat za neutrální popis situace, a to tím spíše, že král současně užíval průraznější a pro stavovskou opozici nebezpečnější německý ekvivalent *Verbündnis*, resp. *Bündnis* (občas též *Bund*), převádný i do češtiny výrazně negativně zabarveným slovem *spuntování*.¹⁰⁹ Tohoto výraziva se královy písemnosti přidržely až do konce odboje. V listu královské radě z 3. dubna 1547 hovořil Ferdinand poprvé o „*nich nových závazcích*“, přičemž z textu vyplývá, že tento výraz považoval za synonymum k výrazu „*nich sňesění*“, a užíval i výraz „*závazky* a spuntování“.¹¹⁰ Sněmovní instrukce z 13. dubna kritizovala „*sňesění a závazky*“ („*etliche Vergleichungen und Pundnussen*“). Jelikož „*takovými postrannými závazky*, souc sobě jedni mimo druhé zavázání, žádného svobodného a užitečného ani volného a stálého jednáni mezi stavy býti ani trvati nemůže“,

108 Již Karel IV. se snažil zakázat spolky („*conspirationem, liganam seu confederationem vel juracionem inter quoscumque principes vel barones seu magnates dicti regni*“) uzavřené bez výslovného souhlasu panovníka, *Maiestas Carolina. Der Kofifikationentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355*, (ed.) BERNHARD-ULRICH HERGEMÖLLER, München 1995, s. 104.

109 Výraz *(spuntování* přitom nelze pokládat za pojmoslovnou inovaci zrozeňnou z agresivního přístupu Ferdinanda I. Král Vladislav hovořil 1498 o „*zápisích a puntování*“ rytířstva a měst Pízeňského a Prácheňského kraje, AČ X, s. 81. Ke kontextu srov. pozn. 56. V roce 1513 varoval Zdeněk Lev z Rožmítálu Novoměstské „*aby s žádným se nepuntovali*“, *Starí letopisové čísti od roku 1378 do 1527*, s. 344. Příklady z jagellonské doby je vte.

110 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 88n.

žádal král o jejich neprodlené rozpuštění.¹¹¹ Výraz *závazky* (*Verbindnis Bündnis*) je tedy královou klasifikací. Jeho pomocí a zejména poukazem na novost těchto závazků se král snaží spolek postavit mimo zákon a klade si jeho rozpuštění za podmínku pro další jednání se stavy.¹¹² Především v této souvislosti, tj. při komentování královských písemností, pojem „závazky“ používá i Sixt z Ottersdorfu,¹¹³ a stavové sami ve své odpovědi dokládají, že nejde o „závazky“ nové, tzn. bezprecedentní, a tudíž nelegitimní, nýbrž obnovené, resuscitující starší právní stav.¹¹⁴

V reakci na královu argumentační ofenzivu se ve sněmovních debatách a písemnostech legitimizujících stavovský spolek záhy objevuje nový výraz, totiž *zápís*. Je zajímavé, že její zvláště často nalezneme v listech a promluvách Jana z Pernštejna, který během povstání sledoval uvážlivou kompromisní politiku, zatímco Sixt tento výraz používal především tehdy, pokud byl předním jednatel nebo konkrétního textu či promluvy, a tedy pokud tlumočil cizí vyjádření. O *zápísu* („to promluvení, které jste ke mně učinili ráčili o přiložení pečeti k tomu zápisu“) hovoří Jan z Pernštejna nejprve v nedatovaném listu, který byl čten odbojným stavům v Karolinu 22. dubna.¹¹⁵ Pernštejn jej nepochybně sepsal po svém příjezdu do Prahy, a jistě též poté, co obdržel panovníkovo varování, aby, až bude odbojnými stavy vyzván, „aby se s nimi v jich zpuntování dal“, zůstal „sobě bez většíjākých puntování svoboděn“.¹¹⁶ Označením únorové úmluvy slovem *zápís* se Pernštejn distancuje od královu dikce.

Užití tohoto výrazu signalizuje v Pernštejnových vyjádřeních zajímavý posun. V listu z 1. dubna únorovou úmluvu (o níž se vyjadřoval distancovaně) zmínil celkem pětkrát: třikrát jako „přátelské sňešení“ a dvakrát jen jako „sňešení“.¹¹⁷ Nyní, po svém příjezdu do Prahy a vystaven jak nátlaku svých souvěrců, aby bezvýhradně přistoupil ke spolku, tak nátlaku krále, aby se tohoto kroku vyvaroval,

termín *přátelské sňešení* neužívá. Namísto toho hovoří pouze o *zápísu*.¹¹⁸ A tohoto výraziva se Pernštejn přidržuje. Ve své výmluvné příklady z minulosti podepené obhajobě spolku na sněmu 23. května přitom čtyřikrát užívá specifickou formu-laci „zápis přátelského sňešení“ resp. „zápis našeho upřímného sňešení“ a jednou hovoří o „témž sňešení přátelském a (...) zápisu“.¹¹⁹ V listu panu ze Švanberka z 11. června, v němž lčí jednání květnového sněmu, pak Pernštejn výraz přátelské sňešení vůbec neuvádí, výrazu zápis zato užívá celkem čtrnáckrát (1) v singulární formě ve vztahu k úmluvě z února 1547 a pětkrát v plurálu ve vztahu ke starším úmluvám českých stavů, na něž prý tento zápis navazuje.¹²⁰

Zdá se mi, že terminologický posun od *přátelského křetenského sňešení* k výrazu *zápís* souvisí s celkovou proměnou Pernštejnova postoje ke stavovskému spolku a s jeho pokusem zasadit tuto (z hlediska zákonnosti spornou) instituci, která na sebe na jaře 1547 strhla velkou moc a k níž se postupně přihlásila většina českých stavů, do rámce české právní tradice, a tím ji též legalizovat.¹²¹ V dialogu s králem, který spolek pokládal za nelegální *spuntování*, a při vymezení se vůči královým věrným, kteří se o něm vyjadřovali mimo jiné jako o „srocení pikhatském“,¹²² proto stavu začínají hledat právní precedenty.

Ještě dříve než se o nich v pramenech objevují konkrétní zprávy, zazněl v diskusích jiný pozoruhodný argument. Poprvé se s ním setkáváme v promluvě Viléma Kríneckého k členům královské rady 20. dubna 1547, snad v reakci na námitku, že stavovský spolek je záležitostí novou, a tedy nelegitimní. Nezapomínejme, že o „nových závažcích“ hovořil král v listu z 3. dubna, jímž členům rady zapověděl přistupovat ke spolku.¹²³ Právě oni na Pražském hradě shromáždění rádců, resp. ti z nich, kteří ještě zůstávali v poslušnosti králi, se nyní nacházeli v nezavážením-hodném postavení mezi královským zákazem (záhy poté zdůrazněným instrukcí královských a císařských posílů) a stupňujícím se tlakem opozice a jistě se při

- 111 *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 230–233. Užití plurálu nedokazuje, že by bývala existovala dvě v různých fázích stavovského hnutí uzavřená *přátelská sňešení*. Sov. P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 76.
- 112 Hildešheimský biskup, vyslaný k českým stavům Karlem V. v květnu 1547, používá výrazy *Bündnis* a *Verschwörung*, *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 279–281.
- 113 *Sixt z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 53, 57, 61, 62n., 68, 80, 82n.
- 114 *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 244n.
- 115 *Sixt z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 54n.
- 116 Králův list Pernštejnovi ze 17. dubna datovaný ve Werdau, AC XX, s. 254.
- 117 *Sixt z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 10–12.

- 118 *Sixt z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 54–56.
- 119 *Sixt z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 85–90. Jíz v instrukci pro vyslané ke králi hovořil dubnový sněm o „zápisu a (...) svém přátelském sňešení“, *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 245.
- 120 *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 282.
- 121 Na to zřejmě reagoval i dosavdní předák spolku. Zdá se, že termínu zápis užil Vilem Krínecký v (nedochované) řeči k členům královské rady 22. dubna na Pražském hradě. Lze to vyvodit z odpovědi nejvyššího purkrabí Karjíte, který tuto řeč shrnuje („poněvadž sou tmi zápisy, kteréž sou mezi sebou učinili a pečeti svrdili, nic nového a prvé nebyvalého pred sebou nebrali“), *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 254.
- 122 *Sixt z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 56.
- 123 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 89.

jednání se spolkem na králův zákaz odvolali.¹²⁴ Kríneckého argument lze tudíž chápat jako pokus o odstranění překážky bránící královým rádcům v přistoupení ke spolků. Krínecký uvádí, „že jsme nic nového před sebe nevzali, než toliko to, čím jsme sobě stavové před shořením desk zemských zavázáni byli, t. j. abychom svobod, privileji kr. Českého a jedni druhých obhajovali, přátelským tímto snesením sobě jsme zase obnovili“.¹²⁵ Měl Krínecký na mysli reálně existující dokument, nebo šlo o úmyslně vágní argument, vycházející z pohledu předpokladu, že spolu se zemskými deskami zanikly zápisy stavovských svobod, které nebyly písemně fixovány v opisech? Pro druhou možnost by svědčilo, že odkaz na zaniknuvší zápisy je nápadně nekonkrétní.

A takový zůstává i v dalších jednáních. Dne 22. dubna obbojníci připravující se v Karolinu na další jednání s královými rádci ohledně přistoupení ke spolků znovu rekapituluji argument, „že jsou nic nového a neslušného neučinili, ale to což prve před shořením desk zemských mezi stavy bylo, to toliko sobě obnovili“.¹²⁶ Jeden z účastníků nyní připomněl, „že tolikéž a [na] jednosejný způsob obyvatele v markrabství Moravském nejednou jsou mezi sebou s strany takových závazkův jich učinili“.¹²⁷ Ani poukaz na údajně shořelé zápisy, ani odvolávka na poměry v sousední zemi sice nesvědčí o příliš bezpečné právní pozici, nicméně v daném okamžiku tyto argumenty pomohly ustavit dohodu opozičních předáků s umíněnými členy královské rady, jak dokládá řeč nejvyššího purkrabí Volfa Krajiře pronesená k obbojným stavům téhož dne: „poněvadž sme (...) srozuměli, že tu nic nového (...) není, nežli to což jest prve bylo a ve dskách shořalo, to že jste obnoviti museli a pečeti stvrdili, že my také (...) s V. M. v tom se snašíme a k tomu se přiznati chceme, aby to, což jest prve bylo, se obnovilo a dskami stvrdilo“.¹²⁸

Jak reaguje královská strana? Když se 25. dubna stavovský spolek, nyní již rozšířen o relevantní část královské rady, vůbec poprvé shromáždí ve sněmovně Pražského hradu, konfrontují její vyslanci krále (v jejichž instrukci je bezpodmínečně rozpuštění spolku podmínkou pro další jednání se stavy) s námitkou, „že těch nových závazkův již potřebi není“, neboť stavové „prve již jsou sobě

zavázáni, aby řádu a práva hájili“. Královští poslové se tedy snaží neutralizovat nový argument, prohlásující spolek za nezbytnou náhradu údajných starších zápisů. Činí tak s odvoláním na dva konkrétní, před sněmovním plénem přečtené dokumenty z počátku 16. století: „majestát krále Vladislava (...) jehožto datum jest v Budně 1. 1508 o přetržení a porovnání různic nějakých v kr. Českém mezi stavy vzniklych, jak by sobě stavové a čím povinní měli býti z strany obhajování svobod, řádu a práva“, a dále „sněm 1. 1502“.¹²⁹

Stavové ve své reakci ocividně nebyli s to upřesnit, které zaniklé zápisy měli na mysli. V instrukci pro poselstvo ke králi z 28. dubna proto opět uvedli nekonkrétně, že při shoření desk zemských „staří stavův království Českého závazkové, jimižto strany obhajování práv jsou se sobě společně a vespolek zavázali, zmírnění jsou a (...) po vyzdvížení desk zemských (...) obnoveni nebyli“. Byli proto nuceni, tyto „zápisy a závazky“ obnovit, „a to vše, aby se podstatněji i s větším a dostatečnějším gruntem dále, pečeti svými to stvrdili, znamenitou výminku a výhradu v tom zápisu a v svém přátelském snešení učinivše, což se J. M. K. (...) dovyče“.¹³⁰ Zajímavé na této argumentaci je uvedení všech pojmů (*přátelské snešení/freundliche Vergleibung, zápis/Verscheibung i závazek/Pandnus*) na jednu rovinu, čímž stavy mimoděk posouvají doposud králem užívaný výraz *závazky* do roviny legality.

Král pochopitelně na obecný argument o shořelých zápisech nepřistupuje. Ve sněmovní instrukci z 15. května rezolutně uvádí: „o čemž nedaržíme, kdyby i dsky zemské ještě před rukama byly, aby se takoví zápisové v nich našli“. Stavové sami se přece po shoření desk žádých takových zápisů nedovolávali.¹³¹ Král setrvává při svém názoru, že stavovský spolek představuje novou instituci, nepřipustně rozšiřuje dosavadní stavovskou *libertas*, a je proto protiprávní. Jist si svou právní pozici je však připraven „všecko to, což jest předešle a od starodávna

124 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 88.

125 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 51.

126 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 57.

127 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 57. Argument pak zazněl v řeči Kríneckého ke královské radě, avšak je zachován pouze v replice nejvyššího purkrabí („poněvadž i v markrabství Moravském každý k landfriedu list pod svou pečeti dati musí“), *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 255.

128 *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 254.

129 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 61n. V prvním případě jde nepochybně o potvrzení sraojakubské smlouvy králem Vladislavem 10. srpna 1508, v němž se mimo jiné vyhlášovalo zrušení všech „straných zápisů“ (stov. vyše). Druhým dokumentem byl snad (poněkud překvapivě) závazek panského a rytířského stavu na sněmu 15. listopadu 1502 v reakci na ustavení jednoty královských měst, P. KREUZ, I. MARTINOVSKÝ, *Vladislavské zřízení zemské*, s. 368; AČ V, s. 263n. Stov. *Starí letopisové čísti od roku 1378 do 1527*, s. 262n.; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 5/2, s. 48n.

130 *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 244n. P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 76n., přehlédl nedovojismyšlný odkaz k důležitě klauzuli únorové úmluvy (po němž následuje doslovný proto celou pasáž, jako by se bývala vztahovala k březenovým artikulům).

131 *Sněmny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 260.

ve deskách zemských bylo (...) zase do desk zemských vložit¹³². V reakci na to Vilém Kráinecký při sněmovní schůzi 23. května hotekuje slovy, která signalizují, že se předchozí poukazy na shořelé svobody neopíraly o konkrétní dokumenty: „I poněvadž nic toho před rukama není a bylo-li jest co toho, to všecko již jest uklíženo, nebudem moci nic již ukázati.“¹³³

Nejlépe lze střet zmíněných terminologií pozorovat na jednáních květnového sněmu, odehrávajícího se za zcela nové politické situace (Ferdinand I. byl pánem situace, avšak téměř veškerá na sněmu shromážděná šlechta byla vázána členstvím ve spolku a snažila se minimalizovat následky celého jarního hnutí). Králova kritika spolku se vyznamně umocnila ve sněmovní instrukci z 15. května, v níž jsou záporná označení kombinována s dalšími výrazy, avšak vzájemný poměr hovoří jednoznačně: výraz *závazky* je použit osmáctkrát, výrazy spuntování, resp. punty dohromady osmkrát, přesně tolikrát jako výraz zápisy, a výraz snešení pouze šestkrát. Umírněné výrazy přitom často vystupují v kombinaci s tvrdším výrazem („zápisy a závazky“, „snešení a spuntování“). Významového umocňování je dále dosahováno použitím adjektiv „prve nebyřalé“, „nepořádné“, „neslušné“, „proti starobylým pořádkům“, „proti zřízení zemskému“ či „naproti vrchnosti a mocnosti naší“. Zajímavý je i soudobý německý překlad instrukce, který užívá méně synonymních formulací. Jednoznačně zde do minuje výraz *Verbindnis* užitý patnáctkrát. Výrazy *Bündnis* a *Bund* jsou použity každý jednou, výraz *Vereinigung* zato pouze dvakrát. Jednou se vyskytuje spojení „schriftliche Confederation“ (překlad českého „snešení a spuntování“).¹³⁴ Další posun v razanci králova slovníku přináší mandát z 3. června 1547. Věvodě mu výraz *spuntování* (použit sedmkrát, jednou též výraz *punty*), teprve za ním co do četnosti následují výrazy *závazek* a *závazky* resp. *zápisi* a *zápisy*. V německé verzi jsou použity pouze výrazy *Bündnis* (dvěkrát), *Verbindnis* (dvakrát) a *Vereinigung* (pětkrát). Výrazy *snešení* či *Vereinigung* už král ve vztahu ke stavovskému spolku neuvádí vůbec.¹³⁵

Jak na tuto rétoriku reaguje sněm odbývající se v Praze koncem května? Nejvyšší purkrabí Krájř přejal králův slovník, vybízející, „aby z těch a takových závazkův sjíti mohlo“. Přitom se hájí, „že on s těmi, kteří se s nimi nejposléze k snešení

přátelskému přiznali, o těch věcech (...) málo a téměř hned nic jest nevěděti¹³⁶. Proti Krájřově velkému realističké, v daném momentu však v podstatě kapitulační promluvě,¹³⁷ vybízející ke zrušení spolku za účelem zachování jádra stavovských svobod, vystupuje Jan z Pernštejna. Jeho promluva je obohacována další existencí spolku coby pojišťky proti královým sankcím. Stavovský spolek je příliš vážnou záležitostí na to, aby mohl být lehkomyšlně zrušen či vypovězen.

Z argumentačního hlediska není Pernštejn v lehké pozici: sněmovní instrukce legitimnímu spolku napadá na citlivých místech (argument shořelých zápisů byl odmítnut coby neopodstatněný). Na rozdíl od Krájře však Pernštejn nepřebírá rétoriku královy strany a hovoří o únorovém spolku nadále jako o „zápisu přátelského snešení“, přičemž rozvíjí historickou argumentaci, poukazuje na paralely, kdy „předkové naši (...) v těžkostech svých k zápisům takovým se utíkávali“, a dokazuje že „takoví zápisové a závazkové spečetění před rukama jsou“. Pernštejn přitom sahá po příkladu navýšost ošemetném, totiž po ustavující listině zelenohorské jednoty proti králi Jiřímu z roku 1465, kterou nechává na sněmu přčíst.¹³⁸ Tento zápis se jako precedens únorové úmluvy hodil především proto, že se jeho signatáři také v prvé řadě bránili obesláním do války. Přesto je zajímavým paradoxem i dokladem argumentační nouze, že se předák utrakvistických stavů musí dovolávat jednoty uzavřené katolickými panstvem proti husitskému králi (spolku s účinkem navýšost destabilizačním a podporujícím zahraniční interventci do českých poměrů), aby před Ferdinandem I. obhájlil spolek roku 1547, uvedený v život alianci utrakvistického měšťanstva a bratrské šlechty.

Na téže sněmovní schůzi, konané 23. května, byly čteny ještě další „zápisové tomu podobní“ z doby králů Václava, Zikmunda a Vladislava. Diviš Slavata při té příležitosti sněmovnímu plénu ukázal originál opovědného listu jistého rytíře proti králi Zikmundovi.¹³⁹ Do instrukce pro posly ke králi však byl včleněn pouze obecný poukaz na „jednostejná přátelská snešení a smlouvy pečetené (...) za slavné paměti

132 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 267.

133 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 93.

134 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 258–267.

135 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 291–297.

136 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 82n. Jiz 8. dubna 1547

Krajř stavovský spolek v soukromém dopise označoval jako „punt“. „Und haben sich ein grosse anzal in mittler zeit (...) mit einander verpunden, sich nit zu verlassen, bey einander zu gessen und sterben. Und ziehen all, so in demselbigen punt sein, mitt ier kriegesrustungk in das veldt.“ JOHANN LOSERTH, *Aus der Zeit des böhmischen Aufstandes von 1547. Ein Brief des Oberstburgrafen Wolf Freyherr von Krenig an Wolfgang Herr von Stubenberg*, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 50/1912, s. 594–598, zde s. 596.

137 J. JANÁČEK, *Doba předbelohorská*, díl II 2, s. 286, označuje Krájřovu promluvu za „demagogickou agiati“.

138 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 85–90.

139 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 88.

krále Jirho, krále Vladislava, krále Ludvíka,¹⁴⁰ mimo jiné další doklad, že stavové *přítelské smlouvy* dávali do souvislosti se zápisy podebradské a jagellonské doby.

V létě 1547, v atmosféře obviňování, předvolávání, procesů a trestů, konečně dochází na ještě silnější slova. Členové královské rady a slechtiči obeslani do Litoměřic čeli v červnu králově výtrce, „že jsme my někteří pečetí své na jisté vejminky přítelski a k tomu spojení přistoupli!“¹⁴¹ V předvolání Pražanů z 1. července je výraz „zápisci“ přeložen do němčiny jako „euer Pundnuss Radlfurer“, zatímco „zapovězené zápisy“ mají německou podobu „Pundnuss, Conspiration und Verhandlung“.¹⁴² Ačkoli se stále vede jednání o tutéž věc, totiž o spolek ustavený únorovou úmluvou, výraz *přítelské smlouvy* (označení preferované příslušníky odboje) se z diskuse vytráčí. Královská strana jej od počátku neuznává, zatímco loajální, byť kompromitovaní stavové se upínají spíše k bezpečnějšímu a precizněji podepřenému výrazu *zápisi*.

d) Zrušení stavovského spolku

Z uvedeného vyplývá jedna podstatná skutečnost: *přítelské smlouvy* bylo právně závazným dokumentem, jehož účinnost nekončila argumentačním vyvrácením, odmítnutím nebo pomnutím příčiny, pro kterou byl vytvořen. Stavovský spolek vytvořený zpečetěním příznavacích listů musel být formálně rozpuštěn právně relevantním způsobem.

Petr Vorel únorovou úmluvu soustavně bagatelizuje, jako by bývalo šlo pouze o dočasné opatření proti královu lednovému mandátu, které během několika týdnů pozbylo účelu a muselo být v březnu nahrazeno novým, radikálnějším programem. Pokládám to za zásadní neporozumění celkové logice stavovské revolvy, jehož hloubku je možno ilustrovat zdánlivým detailem: Vorel úmluvu z 15. února opakovaně charakterizuje jako „manifestační“ či „deklarativní prohlášení“, resp. jako „výzvu“ či petici, k níž se signatáři po omezený čas jednoduše hlásili jako ke svému programu, dokud nenastal čas vytvořit program zásadnější.¹⁴³ Únorové *přítelské* resp. *křesťanské smlouvy* však nebylo prohlášením, nýbrž

právně závaznou smlouvou, plátnou pro všechny, kteří ji zpečetili nebo se k ní připojili příznavacím listem. Význam a dopad tohoto dokumentu spočíval právě v jeho závaznosti. Nešlo o pouhou proklamaci, nýbrž o text ustavující spolek a garantující jeho členům zastání a ochranu, jak ostatně dokládají výše uvedené pramenné termíny *smlouva, zápis, závazek, Vertrag, Verbündnis* či *Vereinigung*. Domnívám se proto, že únorová úmluva je ústředním právním dokumentem, o který se od počátku do konce opíral celý stavovský odboj roku 1547. Ostatně ani Tjeftrunk, Tomek, Janáček či Eberhard nepředpokládali, že by *přítelské smlouvy* bylo pouhým prohlášením, deklarací či memorandumem, ať už pro písemnost a instituci tímto dokumentem ustavenou používali výraz *smlouva* o *společné obraně, jednoli, spolek* či *Widerstandsbündnis*. Bez pochopení této skutečnosti nelze právní stránce odboje porozumět. Neprávně zůstává tento významný dokument zastíněn textem březnových artikulů, z hlediska bádání nad politickým myšlením zdánlivě atraktivnějším.

Význam únorového zápisu výmluvně dokládá reakce Ferdinand I., který po několika měsících usiloval o neprodlené a bezpodmínečné rozpuštění jim ustaveného spolku. Spolek však přežil rozklad stavovského odboje a stal se pro své signatáře tíživým dědicstvím. Neodvolané a nepardonované účastenství v tomto – z králova pohledu nelegálním – spolku bylo jedním z obvinění, pro něž předvolání před královu soud ztráceli svobody, statky i hrdla.¹⁴⁴ Král tedy únorovou úmluvu v žádném případě nepokládal za krotkou proklamaci, která po několika týdnech ztratila opodstatnění, tím méně ji však považoval za legální akt, jehož pomocí by býval zpětně zahlazoval vzpomínky na březnové artikuly. Naopak, z králova hlediska byla únorová úmluva, legitimizující odboj a mobilizující v bezprecedentním měřítku stavovskou obec, bytostně ohrožujícím dokumentem a Ferdinand její vypovězení považoval za předpoklad jakýchkoli jednání se stavovskou obcí jako celkem.

Petr Vorel se domnívá, že Ferdinand I. ve svém mandátu z 3. června 1547 manipulativně posunul význam *přítelského smlouvy* a pomocí „účinné diplomatické listi“ jej neprávnem ztotožnil s únorovou úmluvou, „aby mohl uznat jistrou míru legitimity stavovského spolku“ a vyjít vsitíc umírněné části opozice. Mandát prý „deklaroval, že existence stavovského spolku by mohla být za určitých okolností

140 *Smlouvy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 272; stov. s. 282–284.

141 Tak jejich vyjádření, nepochybně přejímající královu dikci, *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památne o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 106.

142 *Smlouvy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 314n.

143 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 64, 66, 69, 71. V anglické práci je únorová úmluva označena jako „public notice“, „manifesto“, „declaration“, „memorandum“ a „tract“, tedy rovněž několika smluvní závazek, *TÝŽ, War*, s. 158–160, 167.

144 Obeslání Pražanů z 1. července 1547, *Smlouvy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 309. „v neobvyčejný závazek spolu s te dále, se zapsali a společně zavázali jeden druhému, proti komuž by

pak koli bylo, sobě pomáhati a se neopouštěti“. Stov. předvolání Viléma Křineckého z 20. července, vyřikající mu, že se 14. února „s některými v neobvyčejný závazek dal, se zapsal a společně zavázal“, s. 335.

stále ještě (...) akceptována jako svým způsobem legitimní, pokud stavové prokázali, že k jeho ustavení byli oprávněni.¹⁴⁵ To je ale v příkrém rozporu s obsahem i dílčí králova mandátu. Ve skutečnosti totiž mandát označuje spolek od počátku jeho existence za naprosto nelegální instituci. Ferdinand je sice připraven pardonovat jednotlivce, kteří ke spolků přistoupili z nevědomosti a s dobrým úmyslem a kteří se za to králi dodatečně omluví, avšak spolek jako takový interpretuje jako „spuntování proti nám zřetelné“, jímž „jakž dotčeno jest, přechíněno“. O oprávnění stavů k uzavření spolku král odmítá diskutovat.¹⁴⁶

Vymluvný je v tomto kontextu Ferdinandův list Karlu V. z 6. června, v němž vysvětluje svou strategii vůči stavovskému spolků („leur ligue“), který jeho členové („confédérés“) na květnovém sněmu odmítli rozpustit¹⁴⁷ a zároveň jej nabádá, aby argumenty poselstva, které stavové k císaři vyslali, nebral vážně, neboť se „sont toutes choses faintes“. Králova argumentace je v podstatě rozhodnou polemikou se stanoviskem, které na sněmu prosazoval Jan z Pernštejna, když se snažil o legitimizaci spolku příklady z minulosti. Někdy se prý nenašle, že by v Čechách kdy existoval podobný spolek („ligue“), jakkoli vzájemně znesváření pánové a rytíři občas, v nepřítomnosti panovníka a s rizikem ztráty hlavy, uzavírali zvláštní spolky („ligues particulières“) na svou ochranu. Král Ludvík, kdyby nezemřel mlád, by proti nim jistě přísně zakročil. Témto zvláštními zápisy ale není možné omluvit nynější spolek, který má zcela jinou povahu a byl navíc učiněn v době, kdy byl Ferdinand vzdálen pouhých 15 hodin chůze.¹⁴⁸ V následujícím dopise z 15. června panovník popisuje svůj postup směřující k rozštěpení

145 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 83.

146 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 291–297.

147 K politické dimenzi uvedení výrazů THOMAS FRÖSCHL, *Conföderationes, Uniones, Li-gae, Bünde. Versuch einer Begriffsklärung für die Staatenverbindungen der frühen Neuzeit in Europa und Nordamerika*, in: *Föderationsmodelle und Unionsstrukturen. Über Staatenverbindungen in der frühen Neuzeit* vom 15. zum 18. Jahrhundert, (ed.) Thomas Fröschl, Wien 1994, s. 21–44.

148 Ferdinand I. Karlu V., 5. června 1547 (Litoměřice), Österreichisches Staatsarchiv (Wien), Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Belgien PA 8/2, f. 129r–v (šifrovany originál); Hs. Blan, 597/2, f. 248r (přepis): „Car j'aimais il ne se trouva que onques auparavant telle ligue soit esté faite en Bohême, bien est vray que aucuns barons et nobles de ce royaume en absence de leur roy, ayant partialitez entre eux, ont bien fait des ligues particulières, les ungs contre les autres pour leur defence et protection, qui toutefois au retour de leur roy sont pour cause de la dicte ligue esté en dangier de perdre la teste, comme tiens fut advenu si feu le roy Loys a cuy Dieu face paix ne fut si tost mort, et avec telles ligues particulières entre les subgectz ne se peut excuser ceeste ligue qu'est de toutz autre qualité et l'ayans faite lors que néstoye eslonguë d'eulx que quinze petites lieues.“ Litoměřice jsou od centra Prahy vzdáleny vzdálenou čarou asi 55 kilometrů, což přibližně odpovídá vzdálenosti udané ve staré dělkové míře lieue (leuga).

opozice („quelque separation entre les bons et les mauvais“). Vydal totiž generální pardon pro všechny, kteří se z pouhé neopatrnosti nechali přesvědčit, aby ke spolků přistoupili („ung pardon general à ceulx que par inadvertence avoient esté persuadez d'entrer en la ligue“). Každý, kdo jej chce užít, se má okamžitě dostavit k panovníkovi, nebo alespoň oznámit svou vůli písemně.¹⁴⁹ Pokud by Ferdinand považoval únorovou úmluvu za neškodný dokument, neměl by jistě důvod pardonovat členství v jí ustaveném spolků.

Ke zrušení spolku navíc nedošlo ani samovolně, ani rychle, nýbrž vedl k němu celý sled právních kroků, o nichž mezi králem a jednotlivými skupinami stavů probíhala od srpna 1547 intenzivní komunikace. Ve sněmovní instrukci z 15. května král požadoval, aby se stavové „beze všeho meškání (...) z takových svých spuntování a závazkův propustili a těm osobám, kteréž jsou k dotčeným závazkům a spisům pečeti své přivěsily neb přitiskly (...) jich pečeti navrátily; kteříž pak k tomuto sněmu nepřijeli a přítomni nebyli, těm aby konečně jich pečeti také odeslali“.¹⁵⁰ Květnový sněm sice na rozpouštění spolku nepřistoupil, jeho rozhodnutím učiněným 23. května však byly příznávací listy, dosud uložené pod dohledem Sixta z Ottersdorfu na Staroměstské radnici a v úschově dvou rytířských členů stavovského výboru, přeneseny k zemským deskám, a tak odebrány hlavními aktérům odboje.¹⁵¹ V polovině června mohl Ferdinand hlásit svému bratru, že se k němu do Litoměřic od vydání mandátu z 3. června dostavilo již na 200 osob z panského i rytířského stavu, mezi nimi i Jan z Pernštejna a také zástupci některých měst. Všichni se prý odříkají spolku a slibují pomoc při potrestání rebelů.¹⁵² Ani umírnění členové však s odvoláním na svou čest nepo-

149 Ferdinand I. Karlu V., 15. června 1547 (Litoměřice), Österreichisches Staatsarchiv (Wien), Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Belgien PA 8/2, f. 132v–133r (šifrovany originál); Hs. Blan, 597/2, f. 249r (přepis): „que ung chesung qu'en se voulsist faire participant de cestuy pardon se trouver incontinent icy ou du moings le me signifier par leurs lectres“.

150 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 267.

151 *Sixta z Ottersdorfu Knihy pamtné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 95. K přenesení snad došlo ve snaze obhájit legitimitu spolku příkladem zápisů, které byly údajně zapřesávy v deskách zemských před jejich zánikem (1541). Dokumenty (sněmovní usnesení se dovolává „listnov a zápisov listovních spečetěných“) měly být „zapčetěni v truhlách (...) od těch osob, kteréž jsou ty listy v své moci jměly“. Klíče měly být uloženy u desk, neměly být ale nikomu vydávány. *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 276. Informace o uložení příznávacích listů u desk zemských od března 1547 – P. VOREL, *Mír*, s. 168 – je mylná.

152 Ferdinand I. Karlu V., 15. června 1547 (Litoměřice), Österreichisches Staatsarchiv (Wien), Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Belgien PA 8/2, f. 133r (šifrovany originál); Hs. Blan, 597/2, f. 249v (přepis): „Et sur les dis mandatz se sont desja icy trouvez environ deux cens personnaiges tant des barons que de la noblesse et entre autre le baron de Berenstein qu'est l'ung des princi-

kládali jednoduché odřeknutí se spolku za postačující a panovník se s nimi musel dohodnout na postupu vedoucím k jeho zrušení, k němuž mělo dojít na příštím legálním sněmu.¹⁵³ O tom, že ani toto řešení nemuselo být pokládáno za právně čistý způsob rozpuštění spolku uzavřeného „na časy budoucí a věčné“, svědčí Sixtova poznámka, že se dotyční šlechtici „tak málo na své pečeti a poutivosti pamatovali“.¹⁵⁴

Při soudu konaném na Pražském hradě 8. července král vnutil Pražanům slib odstoupit od spolku na příštím sněmu. Šlo o první bod v seznamu podmínek, k jejichž splnění se představitelé pražských měst museli 13. července zavázat zvláštním reверsem vloženým do desk zemských.¹⁵⁵ Podobně přišliby král požadoval od jiných aktérů. Doloženo je vzeti na milost městské obce čáslavské 26. července pod podmínkou zcela stejného znění jako ve výzvě Pražanům.¹⁵⁶ Obdobný scénář byl patrně užíván při pacifikaci venkovské šlechty na krajských shromážděních, konaných v centrech významných aristokratů, o nichž ale máme jen kusé informace: Dochovala se útržkovitá zpráva, že se sjezdu na Zelené Hoře (sídlé Adama ze Šternberka) 3. července 1547 zúčastnilo přes 250 pánů a rytířů, kteří „k J. Mti. Ké jsou připsáni učinili a k J. Kr. Mti jakožto pánu svému milu paulx de ce royaume, aussi aucuns deputez de villes, et ont tous confesse qu'ilz n'ont oncques entendu ce à quoy tendoient les diditz moteurs de ceste faction renoncans à la dicte ligue et me promectans leur ayde pour le chastement de mes rebelles.“

153 Šlechtici shromáždění v Litoměřicích v reakci na královu ústní výzvu z 13. června uvádějí, že zatím není možné „abychom se z toho spolčení a zápisův propustiti měli (...) a toho že v moci nemáme“. Avšak nabízejí, že se na sněmu příčiní o rozpuštění spolku („aby nám pečeti naše navraceny byly“), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 106n. Srov. králov list Janovi z Pernštejna z 7. června, nabádající adresáta, aby svým jménem i jako poručník statku Viléma Trčky přišli byl odříci se spolku; tamtéž i zmínka o podobných psaních dalším šlechticům, AČ XX, s. 254n.

154 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 108. Ještě 9. června se nad jiné kompromitovaný Kašpar Pflug dovolával spolkového závazku a pomoci od těch „kteří jsou se zavázali a pečeti svými to dostatečně stvrdili, připovídajíc se neopouštění“, díl 1, s. 185. Iž 3. května ujišťoval stavovský výbor Pfugger: „naše sněšení ukazujíc, že žádné osoby opouštění nemáme“, díl 1, s. 202.

155 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 164, 172. „Nejprve, aby od těch závazkův a zápisův při času sv. Valentina minulého zdělaných dokonce pustili a hned aby se J. Mti. Ké dostatečně zapsali, že na nejprvnějším sněmu obecním předkem a přede všemi všech tří měst Pražských pečeti od těch závazkův a zápisův vyžádají a je pryč vezmou.“

156 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 401 (s chybným čtením svátku: místo „Martina“ má být „Valentina“).

lostivé se přiznali“.¹⁵⁷ Dne 20. června povolil král, aby se v pardubické rezidenci Jana z Pernštejna mohli odbyvat sjezd šlechty Hradeckého, Kouřimského, Čáslavského a Chrudimského kraje, a vyzval Pernštejna, aby přítomné vedl k tomu, „aby se milostivá vůle naše, jakož jsi se i sám k tomu také podvolil (...) vyplnila, totiž aby při budoucím sněmu, kterýž by od nás položen byl, pečeti své vyžádali“.¹⁵⁸ Mandátem z 4. července panovník ujistil o beztržnosti všechny zápisníky, „kteříž skutečně proti nám nepřičinili“, bez ohledu na moment, kdy ta která osoba ke spolku přistoupila. Jim všem král přišli byl jejich prohlášení „milostivě promjieti a odpouštětí“, doufaje, že „v tom, co jest se tu proti nám, svobodám a starobylým dobrým a chvalitebným pořádkuom (...) zběhlo, lístost míti budete a máte“. Současně král napomínal všechny dotčené, aby se neopovazovali zastávat svých spoluzápisníků, „kteří sou proti nám svévolně a zounmyslna přičinili“.¹⁵⁹ Jak vidno, rozbižení stavovského spolku bylo složitým procesem, který neměl jen politicko-mocenskou, nýbrž též zřetelnou právní dimenzi.

Bartolomějský sněm, svolaný na 22. srpna (den popravy čtyř představitelů povstání), byl zahájen nazítí projednáváním králova požadavku z 31. července, „aby nejprve přede vším ti vzděláni neobyčejní závazkové zdvižení, zrušení a pečeti od nich vzaté byly, tak jak se znamenitý počet stavův (...) stojíc před J. M. osobně, a jimi skrze psaní svá, že tak učiniti na sněmu obecním chci, podvolili“. Král žádá stavu, aby se „hned z takových zápisův a závazkův propustili, ty dokonce zrušili a pečeti své zase od nich k rukám svým vzali“.¹⁶⁰ Nejvyšší purkrabí nato přednesl obhajobu pozdních signatářů spolku (členů královské rady), „že jsou oni z žádné jiné příčiny k sněšení tomu přátelskému nepřistoupili, než aby pokoj (...) zachován býti“ mohli, a „protož že se chci rádi z těch a takových závazkův propustiti“.¹⁶¹ Sněm následně souhlasil se zrušením spolku a fyzickým zničením hlavního zápisu a přiznávacích listů.¹⁶² Nato skutečně došlo k rituálnímu zneplatnění přiznávacích listů. Několik zvolených osob „všedše do toho sklepu nahoru k dskám, od těch listův přiznávacích pečeti odtrhovali“, přičemž pryč ně-

157 Přise o tom Jakub Fikar z Vranu z Klatov a dále oznamuje, že „v těchto krajích ku pokojí všickni přistupují a toho žádají a podle J. Ké Mti. (...) stojí a státi chtějí“, *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 180.

158 AČ XX, s. 255n.

159 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 319–322.

160 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 472–479.

161 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 197.

162 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 497. „Ty listy a zápisvy mezi sebou zdělané a specetěné jsou zrušili a pečeti své od týchž listuov a zápisuov odtrhali, zkaziti a ty listy a zápisvy v nic obrátiti rozkázali“.

Je to zároveň jediné označení tohoto dokumentu, které lze v pramenech (i mimo Sixtův spis) zachytit. Sixt nejprve uvádí, že 18. března byly na sjezdu voleny „jisté osoby k spisování artykulův k sněmu budoucímu“.¹⁷⁰ Tito deputovaní, v počtu asi sto osob, pak na Staroměstské radnici během tří dnů 19.–21. března v hektickém zanicení („nic nejdouce ani nepijíce“) sestavili články, které pak byly „čteni“, resp. „vyhlášeni“ ve sjezdovém plénu v Karolinu.¹⁷¹ Tyto formu- lace naznačují, že březnové artykuly nebyly usnesením v pravém slova smyslu, nýbrž pouze podkladem pro další jednání.¹⁷² Zaslouží-li některá ze stavovských písemností z jara 1547 označení memorandum, není to úmorová úmluva, již byl vytvořen stavovský spolek, nýbrž právě tento text: šlo o právně nezávazně shrnutí názoru deputovaného výboru, které mělo přijít na pořad jednání teprve na dubnovém sněmu, což samozřejmě není v žádném rozporu se skutečností, že šlo o text z hlediska obsahu překvapivě vyzrálý a politicky nesmírně brizantní.¹⁷³

Výraz „artykulové“ užívá Sixt k označení březnových článků ještě na několika dalších místech. Zmínění jsou tedy například „artykulové, na nichžto při času Středopostí sedíno bylo“.¹⁷⁴ Stejněho výrazu – „artykulův, o které jste rozvažováni (...)“ mluví ráčili – užil Jan z Pernštejna v listu z 1. dubna,¹⁷⁵ resp. v jiném listu z druhé poloviny dubna: „artykule, kteréž jste prve v rozvažování svém mluví ráčili, co by se dále a oč při tomto sněmu obecním dobrého jednati mělo“.¹⁷⁶ Rovněž královský list z 3. dubna užívá několikrát tento termín („na kterémžto sjezdu drahně artikulův, které by při sněmu nyní přiším jednati chtěli, sepsali“), přičemž tyto sjezdové články odlišuje od „závazků a spuntování“, které stavy „mezi sebou vzdělali“, o nichž se dále v textu hovoří jako o „jich nových závazcích“ a „jich snešení“, tedy od stavovského spolku ustaveného úmorovou úmluvou. Sněmovní instrukce z 13. dubna požaduje, aby stavy předložily své „artikule aneb zřízení“ královým poslům, kteří je mají komunikovat králi.¹⁷⁷ A rovněž sněmovní instrukce z 15. května, přiměřeně zevrubnou kritiku stavovského spolku, obsahuje v samém závěru krátkou pasáž, týkající se artikulů: „aby ty artikule, kteréž by nám na tom budoucím sněmu předložiti oumysl měli, nám pořádně

sepsané odeslali, abychom, v ty nahlédnouc, jim vyrozuměti a těmi se spraviti ráčili“.¹⁷⁸ V instrukci pro posly k panovníkoví stavové již jen lermo připomínají požadavek na „odeslání některých artikulův“ a odkládají jejich vydání až do králova návratu do Čech a rozepsání nového sněmu.¹⁷⁹

O březnových člancích znovu slyšíme teprve v souvislosti s bartolomějským sněmem. Jist si nyní svou mocenskou převahou, stylizuje se Ferdinand do role spravedlivého strážce zemských svobod, a skutečně proto nechává částí březnových artikulů, jejichž obsah je mu již nyní znám, přednést sněmovnímu shromáždění, a to přesto, že by tak činit nemusel, neboť tito „artikulové (...)“ proti stavov privilejiám a svobodám, také proti J. M. K. a J. M. dědicům mocností, vrchnosti a duostojenství jednání, rozjímání i také sepsání jsou“. Pro uklidnění království a přesnější rozhranění stavovské a královské prerogativy je však prý nezbytné, „aby ti artikulové dokonale k svému vyřízení a k místu přivedeni býti mohli, aby opět časem svým těmi artikuly tak postranně sepsanými někdo hýbati nechěl“. Následuje komentář k několika zvláště ožehavým březnovým článkům. Ty jsou zmíněny devatenáctkrát a vždy pouze výrazem *artikulové*. Žádné synonymní označení se v textu nevyskytuje. Král přitom nikterak nezakrývá, že tyto články pokládá za zcela nepřijatelné („těžké a J. M. K. dále netrpělivé a nesnesitelné“).¹⁸⁰ Zastrášený sněm samozřejmě královi interpretaci schválil, takže výsledkem jednání o březnových člancích nakonec nebylo předpokládané rozšíření, nýbrž naopak citelné omezení stavovské *libertas*,¹⁸¹ což Sixt z Ottersdorfu komentoval jádrnou poznámkou, že král „všecky artykule jejich rozličné zpřetrhal, zkance- loval a své předešle hnal“.¹⁸² Ve sněmovní propozici je z březnových článků opakovaně a obšírně citováno, avšak jsou zde zmíněny opět pouze pod výrazem *artikulové*.

178 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 268. Pro úplnost je třeba dodat, že výraz „artikulové“ je v instrukci použit ještě několikrát v jiných významech.

179 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 274.

180 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 479–491 (citáty ze s. 480n.). I předložení artikulů spnovému sněmu a následně zveřejnění některých článků v *Aktách všech těch věcí* dokládá, že spekulace o podléhání paneti na domnělé „druhé“ přátelské snešení postrádají oporu v pramenech. Domněnka, že se na (udávané) *přátelské snešení* z března 1547 „rychle zapomeno“, zatímco stavové králi předložili jen jakousi redukovanou verzi březnových článků, je neprokazatelná. Srov. P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 83. Ve sněmovní propozici se král vyrovnává právě s „těmi artikuly tak postranně sepsanými“, *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 481.

181 JAROSLAV PÁNEK, *Staroslovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577. K politické krizi feudální třídy v předbellovském českém státě*, Praha 1982, s. 25–27.

182 *Sněmy z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 200.

170 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 101.

171 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 101, 113.

172 I. W. EBERHARD, *Landesfreiheiten*, s. 66 (pozn. 23), však považuje březnové články za „Be-schluss“ popř. „Landtagsbeschluss“.

173 Nejnovější analýzu podal W. EBERHARD, *Landesfreiheiten*, s. 66–70.

174 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 37; srov. díl 1, s. 136n.

175 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 12.

176 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 56.

177 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 233.

Sledujeme-li, jakým způsobem o nich prameny referují, dozvídáme se, že na nich bylo „sedino“, byli „jednání“, „v rozvažování“, „rozjímání“, „sebrání“, „sepsání“ a na sjezdu „čtení“ a „vyhlášení“, tzn. zveřejnění před sjezdovým plénem, avšak žádáná z formulací nenaznačují, že by prošly skutečným schvalovacím procesem sjezdu samotného, resp. že by je bylo možné považovat za sjezdové *usnesení* a označovat výrazem *snežení*.¹⁸³ Není to ani příliš překvapivé: Sjezd přece delegoval sestavení těchto článků na neobyčkle početný výbor a schvalování něčeho, co mělo být zanedlouho předloženo k projednání zemskému sněmu, postrádalo smysl, neboť by bylo krokem stejně tak prejudikujícím jako potenciálně kompromitujícím. Možná že přečtení artikulů před sjezdovým plénem znamenalo jistou formu aklamace, avšak výrazy užitě v pramenech vyběžejí ke zdůznenlosti.

Byla vyslovena hypotéza, že se text březnových článků postupně vyvíjel, přičemž prý „neznáme jeho přesné znění v té podobě, v jaké jej stavové původně někdy počátkem poslední březnové dekády roku 1547 schválili“. Nelze prý tedy vyloučit, že v případě textu uvedeného Sixtem z Ottersdorfu jde o „nějakou mladší neoficiální textovou verzi, průběžně doplňovanou o různé dílčí návrhy až do zakájení dubnového sněmu“.¹⁸⁴ Sixt skutečně uvádí, že se stavové na březnovém sněmu dohodli, že text artikulů může být doplněn. K doplnění však nemělo dojít před dubnovým sněmem, nýbrž teprve na něm.¹⁸⁵ K plánovanému jednání však, jak známo, nedošlo. Jsem proto k úvaze o postupném doplňování v březnu sepsaných artikulů skeptický, jakkoli skutečně nemáme možnost ověřit, zda Sixt z Ottersdorfu jejich text neuvěděl v nějaké pozmeněné formě, i když by to spíše překvapovalo, neboť staroměstský kancléř při vši tendenci svého spisu podával znění jednotlivých dokumentů veskrze korektně.

S charakterem březnových článků coby přípravového materiálu pro sněmovní jednání souvisí další důležitá otázka: Do jaké míry šlo o text veřejně přístupný? Petr Vorel vychází z předpokladu, že text byl stavovským výborem šířen po českých krajích, a s odkazem na královský list z 3. dubna dokonce připouští, že byl val znění jednotlivých dokumentů veskrze korektně.

183 Výjimkou je pouze list z moravských Rosic 1. dubna 1547, v němž Jan z Pernštejna uvádí, že se dozvěděl, že stavové „vybravše z sebe osoby (...) na tom jistě se ráčili sněsti, co by se a oč při témž sněmu obecného dobrého (...) mělo a mohlo jednati“, *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 11.

184 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 72. O něco dále se s touto hypotézou pracuje jako s hotovou věcí („Sněmovní předložla však byla stále upravována.“), s. 79, 88.

185 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 136. „jestli že by mino tyto artykulie již položene co ještě užitečného (...) od kohožkoli (...) v tomto času mohlo vymyšleno a nalezeno býti, tehdy při sněmu budoucím máme a budem moći o to rozvažovati a uvážice to i také se o to snesouce, budem moći i to k těm artykulům přidati“.

tento text výtíštěn.¹⁸⁶ Polkládám to za vysoce nepravděpodobné. Sixt sice uvádí, že březnové artikuly „ponevadž užitečni a všem kr. Českého obyvatelům prospěšni byli, ode všech lidí dobrých schvalování byli“,¹⁸⁷ a připouští tak jejich veřejný charakter, avšak může jít jen o snahu dodat artikulům legitimitu. Z jiného místa Sixtova spisu, které popisuje jednání s Janem z Pernštejna o přistoupení ke spolkům, nicméně vyplývá důležitá okolnost, že s textem artikulů mohli být seznámeni pouze ten, kdo se stal členem spolku, a to teprve po svém přistoupení. Zůstává přitom otázkou, zda bylo zápisníkům v takovém případě vůbec dovoleno pořízovat si opisy nebo extrakty dlouhého textu. Pernštejn, lavírující mezi loajálnítou vůči králi a sympatiemi k opozičnímu hnutí, se opakovaně snažil zjistit obsah článů. Na začátku dubna stavovský výbor Pernštejnovi odpověděl: „Co se odsílání artykuliv dorýče, ponevadž ty toliko v rozjímání od osob od stavův k tomu vydáných jsou byly a budoucím sněmu stavům k rozvažování pozůstaveny jsou, že na tento čas pánu odeslány býti nemohou“.¹⁸⁸ Mohlo jít o výmluvu, avšak ožehavý obsah článků dozajista vyběžel ke konspiračním mlčenlivosti. A ani Sixt z Ottersdorfu tuto okolnost nezakrýval. Nelze vyloučit, že text byl k dispozici pouze výboru, který články sestavil, nikoli všem členům stavovského spolku, a téměř určitě ne osobám, které jako Pernštejn ke spolku doposud nepřistoupily. Ještě 22. dubna, kdy se již spolek rozrostl do značné šíře, bylo Pernštejnovi oznámeno, „kdyžkoli pán pečet svou k listu přátelského snešení přitiskne, že ti artikulové pánu ukázání budou“.¹⁸⁹ Dodateční signatáři tedy až do svého přistoupení ke spolku s přesným zněním artikulů zřejmě nebyli seznámeni. V zájmu předáku odbojních stavů jistě nebylo, aby se delikátní znění březnových artikulů nekontrolovaně šířilo po Čechách.

186 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 73n., 75. Formulace „na všech artikulích, což jest tak od nich sepsáno i vubec tištěno vydáno“, tisk březnových artikulů nedokazuje. O málo dále král totiž znovu hovoří o „těch tištěných traktátech“, přičemž má na mysli stručnou výzvu k přistoupení k únorové úmluvě učiněnou na sjezdu 22. března, která byla skutečně výtíštěna a označena za „artikuli“. *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 167. Také tvrzení BOHUMÍRA JANOUŠKA, *K oltáři postroje Č. Budějovic v protibuburkém odboji roku 1547*, JSH 22/1953, s. 83–93, zde s. 87, že text březnových artikulů doputoval do Českých Budějovic, je odvozeno z mylného výkladu listu Budějovických Pízeňským sepsaného mezi 18. březnem a 4. dubnem, v němž se uvádí, že stavové o Štědoposti „i ten artikuli vysknuti dali, kdo by k nim přistupiti chtěl, to aby do Velké noci učinil“, Státní okresní archiv v Českých Budějovicích. Archiv města Českých Budějovic, kniha č. 288, f. 241r. I zde tedy šlo o tištěnou výzvu z 22. března.

187 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 37.

188 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 14.

189 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 56.

ne myslí. Je tomu tak i v klíčové pasáži v závěru spisu, v níž Sixt líčí, jakým způsobem se jednotlivé stavovské osoby „na pergameně pod pečetmi svými vlastními visutými k snešení přátelskému byli přiznali“ a „závazek hrozny na sebe, aby se neopouštěli, učinili“.¹⁹⁶ Takový závazek březnové artikuly neobsahuje. Najdeme ho zato, s odhodláním nasadit hrdla i statky a se slibem „za sebe i za své budoucí“, v únorové úmluvě.¹⁹⁷ Na jiném místě Sixt uvádí, že vzápětí po schválení *přátelského snešení* v únoru 1547 učinili šlechtičtí zápisníci Pražanům opakovaný ústní slib („připovědění“) s odvoláním na učiněnou úmluvu, že je v případě královy nepřiznané neopustí, „do hrdel a statků, jakž jsme se sobě zavázali“.¹⁹⁸ Jaký jiný „závazek hrozny“ měl tedy Sixt na mysli, když hovořil o *přátelském snešení* a jeho signatářích?

Sixt také cituje dokumenty a promluvy jiných, z nichž rovněž vyplývá, že se *přátelským snešením* rozuměla únorová úmluva. Když Vilém Křinecký 20. dubna vyzýval královské úředníky, aby i oni konečně přistoupili ke spolků, poukázal nejprve na Ferdinandův lednový mandát, jehož vydáním byla únorová úmluva zdůvodněna: „Pak znáte a o našem snešení vědomost máte, neb zjevné, patrné i také vytištěné jest, že jsme nic nového před sebe nevzali, než toliko to, čím jsme sobě stavové (...) zavázáni byli, t. j. abychom svobod, privilegií kr. Českého a jedni druhých obhajovali, přátelským tímto snešením sobě jsme zase obnovili.“¹⁹⁹ Únorová úmluva byla společně s formulárem přiznávacího listu šířena tiskem, a to v české i německé verzi. Ze znění této pasáže i z kontextu dubnového jednání je jasné, že Křinecký, předák a mluvčí opozičních stavů, má na mysli právě ji. Pokud by byla správná hypotéza, že spojení spolku s únorovou úmluvou je teprve dodatečnou královou manipulací, potírající a umlčující interpretaci stavovskou, musel by přece Křinecký členy rady vyzývat, aby přistoupili k březnovým artikulům, které dozajista tištěny nebyly.

Zvyčající pochybnosti je možno snadno rozprýřit pročením následujících stránek Sixtova spisu, pojednávajících o další snaze o získání přiznávacích listů od členů královské rady. Vzápětí po Pernštejnově přistoupení k *přátelskému snešení* 22. dubna došlo na Pražském hradě k výstupu, během něhož se odbojným stavům podářilo strhnout většímu rádců, s výjimkou nejvyššího hofmistra Zdislava Berký, nejvyššího sudí Jana st. Popela z Lobkovic a několika dalších, kteří „k snešení tomu přátelskému se přiznati a přistoupiti nechťeli“. Když se však umlčení rádcí okolo nejvyššího purkrabí Krajře v návaznosti na svůj příslib

nazítí dostavili do Karolina, začali si klást podmínky, za nichž jsou ochotni vystavit přiznávací listy k „snešení přátelskému“. Z navržených úprav textu vyplývá s jistotou, že jím byla únorová úmluva.²⁰⁰ K dalšímu jednání v téže věci došlo při sněmovním jednání na Pražském hradě 25. dubna, kdy stejnou podmínku předložili Berka a Lobkovic, znovu s odvolávkami na text únorové úmluvy.²⁰¹ Při jednání o přistoupení k *přátelskému snešení* šlo tedy stále o tenýž text a členové spolku rezolutně odmítali jeho zněním jakkoli manipulovat.²⁰²

Pro úpňost je možno dodat, že podobný zápas v týchž dnech patrně probíhal o přiznávací list katolického města Českých Budějovic. První kolo se odehrálo již začátkem dubna, kdy byla městská rada vyzvána stavovským výbořem, „abychom k snešení a přátelskému jich nařízení děle neprodléváli, ale pro vysvobození vlasti své k stavům království českého přistoupili“.²⁰³ „Snešení a přátelské nařízení“ je přitom, jak jsme uvedli výše, titul, pod kterým byl šířen tisk únorové úmluvy. V druhé polovině měsíce vypravili Budějoviči na pražský sněm městského písaře Jana Petříka, rozhodného odpůrce stavovské revolvy. Z listů hlubockého hejtmána Mikuláše Humpolec s Tuchoraze, který byl v přímém kontaktu s představiteli odboje Vilémem Křineckým i Sixtem z Ottersdorfu, se dozvídáme, že Petřík byl pověřen radou a obcí, aby v Praze, bude-li to nezbytné, přiznávací listy předal, avšak „on lojt sepsal je jinak, nežli mu obec i páni poručili“, a navíc se v Praze úzkostlivě snažil předání oddálit.²⁰⁴

200 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 57–60. Srov. *Sněny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 121; J. JANÁČEK, *Doba přáteloborská*, díl V/2, s. 281, mylně předpokládal, že úpravy se měly týkat „březnového programu“.

201 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 62.

202 Srov. P. VOREL, *Politické snešení*, s. 66, a jeho názor, že „se v průběhu roku 1547 (...) smysl a obsah pojmu ‚Přátelské snešení‘ měnil“, a to mimo jiné proto, že „aktivní šlechtická a městská složka rozšiřovaly zájmovou platformu, pro kterou již bylo pouhé odmítnutí lednového mandátu nedostatečné“.

203 Budějovičtí v oznámení Petrovi Doulebskému, 4. dubna 1547, Státní okresní archiv v Českých Budějovicích, Archiv města Českých Budějovic, kniha č. 288 (koncepty 1538–1550), f. 241r-v. Stejnými slovy tíž Oldřichu Španovskému (f. 241v), a ve vyhybané odpovědi stavovskému výboři z 5. dubna, odkládající rozhodnutí k příštímú sněmu (f. 266f). B. JANOUŠEK, *K otázce postoje*, s. 87, a po něm TOMÁŠ ŠTERNECK, *Královské město České Budějovice a předehra stavovského odboje proti Ferdinandovi I.*, in: *Per saccula ad tempora nostra*. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Paňka, (edd.) Jiří Mikulic, Milošlav Polák, Praha 2007, díl 1, s. 217–224, zde s. 221, odpověď mylně pokládá za text přiznávacího listu. Danielu Kovářovi jsem zavázán díkem za pomoc při zpřístupnění českobudějovických aktů a za poskytnutí vlastních regestů a vypsisků.

204 Nemí však vyloučeno, že Humpolec, který se snažil napomoci přistoupení Budějovic k odboji, a štroumažoval proto na Petříka kompromitující svědectví, jeho samostatnou činnost přeceňo-

196 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 224.

197 *Sněny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 121.

198 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 90.

199 *Sixta z Ottersdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 51n.

To vše se děje ve dnech, kdy aktivnía odboje vrcholí a radikální skupina by podle nejdávné hypotézy měla shromážďovat pečeti pro podporu stavovského programu.²⁰⁵ Místo toho se ale stále vyjednává o textu únorové úmluvy. To potvrzuje sám stavovský výbor v psaní Kasparu Pflugovi z 3. května 1547, v němž adresáta zpravuje o rozšíření spolku na dubnovém sněmu: „K čemuž jsme pečeti přitiskli, oni též jsou učinili, jací jsou naši závazkové, ty jsou oblibili.“²⁰⁶ Tedy ani náznak, že by se text *přátelského sňezění* jakkoli proměňoval. Naopak, výbor zdůrazňuje, že k žádné proměně textu nedochází.²⁰⁷

Dalším ze svědků je Fridrich Lehnický, který po nějaký čas jednal s odbojem. Ve svém listu zasláném český stavům z 15. dubna 1547 kníže uvádí, že za určitých podmínek „rádi s vámi k takovému vašemu přátelskému a spravedlivému sňezění přistoupiti chcem, zvláště poněvadž z toho, což jste tisknouti dali, naležáme, že všickni, kteřížkoli v tom srovnaní jste, J. M. Kou při tom, k čemu právo a spravedlnost míti ráčí, zůstaviti chcete, toliko že s strany zachování, obhajování svobod i privilejí vašich za jednoho člověka býti míníte“. Jíž dříve prý Lehnický kníže naznačoval ochotu „k vašemu přátelskému sňezění přistoupiti (...) a nadto i listem pod pečeti naší vám (...) se zapsati.“²⁰⁸ Tyto formulace přesně odpovídají textu i provazděcím ustanovením únorové úmluvy, jejíž znění bylo šířeno tiskem a jež obsahuje jak poukaz k hájení práv a svobod království, tak klauzuli ošetřující královská práva („spravedlivost“).²⁰⁹ S březnovými články naopak nemají nic společného.

Radu dokladů o pravém stavu věci konečně podává Jan z Pernštejna ve svých listech a promluvách. Na sněmu 23. května prohlašuje, že „zápis našeho přátelského sňezení jest zřetelný“, tedy ani slovo o dvojmí či průběžně se proměňujícím projektu, „a také pečeti mi svrzeny“ a „z žádné jiné přičiny se jest nestal, než toliko pro samé obhajování a zachování svobod, privilejí, řádu a práva“, neboť „mandátem královským všecko to bylo k zkáze a zrušení přišlo“. Stavové „tím zápisem přa-

val. stov. B. JANOUŠEK, *K otázce poroty*, s. 91–93 (cituji přímo z opisu Humpolcových listů, neboť Janouskova edice obsahuje četná chybná čtení: Státní okresní archiv v Českých Budějovicích, Archiv města Českých Budějovic, kniha č. 89, f. 139v).

205 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 77.

206 *Šesta z Otterdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 203.

207 To, že šlo o únorovou úmluvu, vyplývá z jiného místa téhož listu, kde se píše, „že mimno naše společné sňezení jiného nic, jakž jsme se připsali, žádná osoba opuštěna býti nemá“, a že „naše sňezení ukazuje, že žádné osoby opouštěti nemáme“ – *Šesta z Otterdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 202.

208 *Šesta z Otterdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 224n.

209 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 120–123.

telského sňezení k obhajování svých svobod (...) sobě se zavázali. Z kteréhožto zápisu tomu se nikterakž vrozuměti nemůže, aby ním jaké ublížení vrchnosti a důstojenství královskému se státi mělo.“²¹⁰ Ani tento výrok nelze vztáhnout k radikálně formulovaným článkům z března 1547 (o tom, že jejich návrhy dramatiky zasahují do královny prerogativy, museli být přesvědčeni i radikálové typu Viléma Křiňeckého), zato je plně v souladu se zněním únorové úmluvy.

Doklady o neudržetelnosti hypotézy o dvojmí *přátelským sňezěním*, ale též důležitě informace pro nové promyšlení celé záležitosti poskytuje Pernštejnova korespondence s odbojnými stavy, zejména dopis stavovskému výboru z Rosic 1. dubna 1547 a dopis adresovaný zřejmě 21. dubna stavovskému shromáždění v Karolinu.²¹¹ Petr Vorel obsah těchto listů vykládá, jako by Pernštejn argumentoval, „že vlastně neví, k jakému textu by měl svou pečeť přivést“, a „požadoval vydání textu, se kterým by měl vyjádřit souhlas“, čemuž se stavovský výbor bránil.²¹² Ve skutečnosti Pernštejn nepožadoval vydání dokumentu, k němuž měl připojit pečeť (tím byla únorová úmluva, jejíž text byl veřejně dostupný), nýbrž březnových artikulů. Z jeho listů to při pozorném čtení vyplývá naprosto nedvojznačně.

Pernštejn nejprve shrnuje svou komunikaci s odbojnými stavy na počátku celého hnutu. Poté co byl osloven a co dal ve Valášském Meziříčí svou odpověď (k tomu došlo 9. února 1547²¹³), „stalo se jest přátelské sňezění a narovnání, ne toliko mezi V. Mtni a vámi z stavův vyšších, ale také společně s pp. purkmistry a konšely měst Pražských i také s pp. posly některými z měst království tohoto, tak jakž od některých služebníkův mých takového přípis poslán jest mi byl“. Jde tedy o úmluvu z 15. února. Potom však „před ne velmi dávným časem též od některých služebníkův mých o tom jest mi oznámeno, že by podle takového přátelského sňezění, když jest se to mezi V. Mtni. a vámi listy na pergameně (...) tvrdilo, že by také jméno mé napřed postaveno i lužko pro přitížení pečeti mé k těm listům přivešeno bylo“. Vorel tuto pasáž vztahuje k usnesení březnového sjezdu, avšak slovo „takového“ dokládá, že Pernštejn zde má stále na mysli únorovou úmluvu a spojení „před ne velmi dávným časem“ se vztahuje nikoli k sestavení *přátelského sňezění*, nýbrž k opožděnému vrozumění Jana z Pernštejna

210 *Šesta z Otterdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, 85.

211 *Šesta z Otterdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 9–13, 54–56.

212 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 78. „Podstatou Janova listu (...) je jeho žádost o zaslání textu Přátelského sňezění, aby jej mohl posoudit a zavázat, byť zároveň uvádí, že jeho obsah zprostředkováně zná a ztotožňuje se s ním.“ „TYŽ, Pernštejnská diplomacie“, s. 239n.

213 *Šesta z Otterdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 112.

o této skutečnosti. Jinými slovy, Pernštejn si stěžuje, že se stal obětí manipulace. Odbojní stavové její v únoru uvedením jeho jména v čele signatářů hlavního listu a ponecháním místa pro jeho pečeť – „věduce V. Mti a vy (...) všickni vůbec, že za sněm obecni chtěl jsem podle V. Mti a vás krále K. Mti rád žádati“ – zahrnuli mezi sebe, aniž by její o tomto kroku informovali, takže se o něm prý dozvěděl až posleze. Pokud únorová úmluva a zejména seznam jejich prvních signatářů zůstávaly až do březnového sjezdu neověřené, což jsem výše uvedl jako možný, i když neprokazatelný výklad, snaže by se tím vysvětlilo, proč se Pernštejn dozvěděl až takto pozdě, že je uveden mezi jejími signatáři. Tím ostatně teprve nabývá smysl následující pasáž jeho listu, v níž Pernštejn rozvíjí svůj údiv nad tím, že „davše vy se potom v takové snešení, že jste mne v tom pominuli a z té společnosti V. Mti a vás o tom o něčemž až posavad nic ste mi dále nenapsali a neoznámili, ani o tom, abyste osobu mou také tam zapsanou a lůžko k přitížení pečeti mé pozuštaviti ráčili“. I zde jde tedy o komentář k dění v polovině února: opatrný Pernštejn vyjadřuje nespokojenost nad tím, že i jeho jménem vystupují ti, kteří její o svém jednání vůbec neinformují, a jejichž jednání tudíž vzdálený aristokrat vůbec nemůže ovlivnit.

Teprve nyní přechází Pernštejn k březnovým událostem: Dozvěděl se totiž, „že podle takového předešlého společného snešení opět jste o Středoposti minulém ráčili v Praze (...) spolu se shledati“ a že byla zvolena komise, která připravila podklady pro nadcházející sněm. Pernštejn se v tuto chvíli chápé iniciativy a žádá, „že mi těch artykulův, o které jste rozvažování teď při nejposlednějším shledání svém míti ráčili, přepis poslati ráčíte a pošlete, abych také já o nich věda, v ně nahlédna a jich pováže, při tom při všem, což by slušně a spravedlivě dobrého J. Ké. Mti i také obecného království bylo, mohl státi“. Pernštejn tedy důsledně rozlišuje mezi „přátelským snešením“ (ustavujícím textem spolků), o němž prý byl pouze neoficiálně informován, ačkoli stavy počítaly s jeho přistoupením, a „artikuly“ usnesenými na březnovém sjezdu, jejichž text mu nebyl znám a od nichž si udržuje odstup.

Dodatečně to potvrzuje nejen závěr listu, obracející se k výboru (k „V. Mtem i vám na místě všech stavův, kteříž v té společnosti takového přátelského snešení býti ráčíte“),²¹⁴ nýbrž i následující list, zřejmě z 21. dubna, v němž Pernštejn uvádí, že je připraven zpečetit „zápis, který jste mezi sebou učiniti ráčili pro ti mandátu vyšlému od J. Mti. Královské“ (tedy únorovou úmluvu, z níž navíc cituje jednu pasáž), žádá však nejprve, „abyste mi ty artykule, kteréž jste prve

v rozvažování svém míti ráčili, co by se dále a oč při tomto sněmu (...) jednati mělo, ráčili ukázati, abych také o tom věda, toho u sebe mohl povážiti, a což bych dobrého poznal, toho V. Mtem. a vám pomáhati i také všechno pečetením vykonati“.²¹⁵ Pernštejn si je tedy vědom, že jde o dva různé texty, a úzkostlivě se snaží, s ohledem na Ferdinandovy výzvy, aby ke spolků nepřistupoval, vyvarovat se kompromitace.

Z mylného výkladu Pernštejnových listů byla vyvozena série diskutabilních závěrů, například o polybech perštejnského služebníka a informanta Jana z Vyskytné: Prameny, jak se zdá, dokládají jeho účast na únorovém, a nikoli březnovém sjezdu.²¹⁶ V žádném případě nelze tvrdit, že Jan z Vyskytné prosazoval, aby na březnových artikulech bylo ponecháno místo pro Pernštejnovu pečeť.²¹⁷ Omyl vznikl chybným výkladem následující pasáže Sixtova spisu, v níž staroměstský kancléř shrnul odpověď výboru na Pernštejnov list z 1. dubna: „Na to psaní odpověď pánu byla dána, že jsou služebníci páně, a obzvláště zejména Jan z Vyskytné, za to stavův při společném shromáždění prosili, aby lůžko k pečeti páně pozanecháno bylo.“ Výbor tedy omlouvá odbojné stavy poukazem na Vyskytného iniciativu, v každém případě však má na mysli, stejně jako Pernštejn, únorovou úmluvu; a zřejmě také dění na únorovém sjezdu. „Co se odeslání artykulův dočyče“, zde výbor přechází k části vztahující se k dění březnovému a k vlastnímu požadavku Pernštejnova listu, pro zachování důvěrnosti prý není možno tento dokument Pernštejnovi komunikovat.²¹⁸

²¹⁵ *Sixta z Otterdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 54–56. Srov. *Sněmy česté od léta 1536 až po naši dobu*, díl 2, s. 121.

²¹⁶ Srov. P. VOREL, *Pernštejnská diplomacie*, s. 239.

²¹⁷ P. VOREL, *Pernštejnská diplomacie*, s. 239.

²¹⁸ *Sixta z Otterdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 13n. Vyskytného iniciativa i zájem opoziční skupiny o Pernštejnovo přistoupení ke vznikajícímu hnutí jsou o to zajímavější, že Pernštejn svým listem z Valašského Meziříčí 9. února před vznikem separátní stavovské iniciativy mimo zemský sněm durazně varoval („kdož na sebe toho potahuje, což všem stavům společně činiti náleží, (...) toho chváliiti neumím“). Jeho opatrnickým psaním, které prý bylo přečteno „při prvním hneď v kolleji Veliké stavův shledání“ 14. února, prý byli stavové dokonce „vehmi podpálení“. Přesto však nadále počítali s tím, že Pernštejn ke spolkům dodatečně přistoupí i uvedli proto jeho jméno v čele zápisníků. Pro získání dalších členů spolků to vzhledem k Pernštejnové autoritě mezi opoziční šlechtou, jistě bylo strategické rozhodnutí, avšak Pernštejn sám se mohl plným právem cítit zneuzt. Těžko říci, jak velkou roli při tom sehrál Jan z Vyskytné a jeho samostatná úvaha, popř. instrukce od několika dní cesty vzdáleného Pernštejna. Je též možné, že Sixt Pernštejnov dopis z 9. února nelogicky uvádí teprve při líčení události na březnovém sjezdu, a navíc jeho přečtení chybě daturje („pondělí po sv. Valentinu“ – 14. únor, svátek sv. Valentina, připadá právě na pondělí). *Sixta z Otterdorfu. Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 1, s. 109–112 (zde cdirořská datace k 21. únoru), srov. s. 87.

Nesprávným pochopením Pernštejnova listu vznikl protimluv, který poukazuje na rozporuplnost hypotézy o dvou přátelských sneseních a který při chybném porozumění textu nelze vyřešit. Pernštejn se prý opakovaně domáhal, „aby mu byl oficiálně k prostudování poskytnut text „Přátelského snesení“, tedy březnových artikulů, přestože, jak se sám vyjádřil, jeho obsah znal.“²¹⁹ Proč by tak ale činil? Doměnkou, že zde „sledujeme prestižní diplomatickou hru“²²⁰ tento rozpor těžko vysvětlíme.

Z výše řečeného vyplývají další zajímavé souvislosti. Východzí dokument stavovského spolku, sepsaný na pergamentu, s přivešenými pečeti ustavujících zápisníků a s textem zavazujícím je i jejich potomky „na časy budoucí a věčné“, uváděl v čele signatářů Jana z Pernštejna a k listině bylo přivešeno lůžko pro Pernštejnovu pečeť. Avšak ještě ve druhé polovině dubna tato pečeť na dokumentu chyběla a Pernštejn sám (vázaný jako člen rady královským zákazem) váhal, zda ji má k dokumentu vůbec připojit, a postavit se tak nominálně do čela hnutí, na jehož průběh doposud neměl vliv a k němuž měl rozporuplný vztah. Byla to situace překerní pro obě strany. Přistoupením ke spolku 22. dubna, dva dny před osudovou bitvou u Mühlberka²²¹ mohlo znamenat úlevu pro obě strany. V každém případě to pomáhá vysvětlit, proč se Pernštejn, nominálně první ze zápisníků, ač ke stavovskému spolku přistoupil až v poslední chvíli, v následujících týdnech snažil existenci a prospěšnost spolku obhájit.

V této souvislosti je třeba opravit několik dalších dílčích nepřesností. Nelze tvrdit, že se Pernštejn k signatářům připojil „zřejmě jako jeden z úplně posledních významnějších českých šlechticů“.²²² Sixtův spis dokládá, že teprve Pernštejnovo rozhodnutí spustilo jako dominový efekt třetí, závěrečnou fázi signování přiznávacích listů, kterou králův mandát z 4. července s odstupem označil za „poslední pečeti“.²²³ Pernštejnovův krok rozštěpil královskou radu a přiměl její významnou část pod vedením nejvyššího purkrabí Krajíře, aby ještě téhož dne, 22. dubna, projevila ochotu připojit se ke spolku.²²⁴ Když se Krajířova skupina druhého dne dostavila do Karolina, začali si její členové, jak již bylo uvedeno výše, klást podmínky ohledně úpravy textu ustavujícího dokumentu. Dostalo se

219 P. VOREL, *Pernštejnská diplomacie*, s. 240, 242.

220 P. VOREL, *Pernštejnská diplomacie*, s. 242. Souvislost Pernštejnova dopisu s ustavením spolku správně vyložil již J. JANÁČEK, *Doba předbělhorská*, díl II/2, s. 270 (pozn. 182).

221 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 56. „I. stalo se tak, že pán hrad a té hodiny pečeť poslal a touz pečeť k listu tomuto přiložití rozkázal.“

222 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 79.

223 *Sněžný české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 321.

224 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 56–59.

jim však suchého usnesení, aby se v jednání nepokračovalo, „leč by všickni prve přiznání pečerní svými stvrдили, a to konečně do pondělka nejprv příštího př sobě vykonali.“²²⁵ Zdá se, že teprve v pondělí 25. dubna byly přiznávací listy odevzdány (patrně v Karolinu), načež se všichni stavové odebrali na Pražský hrad zahájit jednání s královskými komisáři.²²⁶ I Marek Bydžovský uvádí, že 22. dubna „k té smlouvě takrně všichni soudcové zemřít (...) přistoupili a jí den sv. Marka“, tedy 25. dubna, „svými pečerní stvrđiti dopustili“.²²⁷ Dokonce i sněmovní snesení z 28. dubna, den po příchodu zprávy o bitvě o Mühlberka, ještě počítalo s dalším hromadným rozšiřováním stavovského spolku a učinilo v tomto směru konkrétní opatření.²²⁸ S tím je v souladu i propozice pro srpnový sněm z 31. července, požadující, aby byli zrušeni i „ti závazci (...) jestliže se kteří po zdvžení sněmu od komisářův J. M., kterýž ten pondělí po neděli provodní od J. M. K. položen byl, vzdělali“.²²⁹ Jde o sněm zahájený 18. a ukončený 28. dubna. Ostatně ještě 9. května ke stavovskému spolku přistoupilo město Jihlava.²³⁰

I když uvedená svědeckví hovoří jednoznačně, musíme pro úplnost uvážit ještě dvě textové pasáže, na něž se odvolává navržený nový výklad událostí roku 1547. Prvním z nich je výzva březnového sjezdu (22. března) k členům stavovské obce, aby ti, kteří chtějí „k našemu křesťanskému obecnému snesení a srovnání přistoupiti, listy přiznávací, jakž o tom v našem předešlém snesení vyměřeno jest“, nejpozději do velikonoční neděle (10. dubna) „mezi nás (...)“²³¹ dali.²³² Votrel ztotožňuje ono „křesťanské obecné snesení“ s březnovými artikuly a ve slově „předešlém“ spatřuje potvrzení své hypotézy: „proti aktuálnímu březnovému snesení, k němuž se prý mají stavy přiznávat, starý „předešlé“, tzn. únorové snesení. Průkaznost takové interpretace je ovšem velice sporná. Slovo „předešlé“ totiž nedokazuje, že jde o dvě různá usnesení. Předpokládám, že jeho role je doplňující – zdůrazňující, že ono právě zmíněné „křesťanské obecné snesení a srovnání“

225 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 60.

226 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 61. „V pondělí (...) všickni listy přiznávací sobě vykonavše a pečerní svými stvrđivše, na zámek jeli.“

227 MAREK BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, *Seť za tři českých králů*, s. 60n.

228 *Sněžný české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 239; *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 64n.

229 *Sněžný české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 474.

230 J. JANÁČEK, *Doba předbělhorská*, díl II/2, s. 285. Je proto třeba opravit i časové údaje v záhlaví edice seznamu zápisníků. P. VOREL, *Přítelské snesení*, s. 97. „Seznam osob, které se mezi 22. březnem a 22. dubnem 1547 písemně zavázaly dodržovat, Přítelské snesení stavů českých“.

231 *Sněžný české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 167. Stov. P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 73, s uvedením pouze druhé části souvětí, což znemožňuje správnou interpretaci pasáže.

bylo učiněno již dříve, nikoli teprve na březnovém sjezdu. Německá verze téhož dokumentu toto adjektivum vynechává.²³² Pokud by stavy skutečně operovaly dvěma různými sněseními, k nimž se měly stavovské osoby přiznávat, pak by vynechání onoho slova muselo způsobit zásadní významový posun. Doklad neudržitelnosti takové interpretace se ale nachází v témže textu o něco níže. Je jím formulace „k našemu sněšení a opatrování“. Někde tedy o program, nýbrž o společenství zatučující signatářům bezpečnost, jak to činila únorová úmluva: Pokud by byl někdo perzekvován, má se sám nebo jeho „přítelé“ obrátit na spoluzápisníky, „a my nemeškajíce máme a slibujeme v tom jeho zastatí a jeho (...) nikterakž neopouštíti“.²³³ Tato jasně zformulovaná záruka ochrany v březnovém návrhu ústavních změn, sepsaném za jiným účelem, samozřejmě není obsažena.

Existenci dvou přátelských sněšení má konečně dokazovat Ferdinandův list české královské radě z Boru dne 3. dubna 1547, nyní zprístupněný v plném znění. Panovník v něm vyjadřuje znepokojení nad březnovým sjezdem, který se pry snaží vzbouřit zemi, a nařizuje členům rady, aby prozkoumali ze sjezdu vzešlé dokumenty a v žádném případě se „do takové členům společnosti“ nedávali, což mají stvrdit, každý sám za sebe, zvláštním závazkem. Podle krále totiž „některé osoby (...) v znamením počtu“ na březnovém sjezdu „drahně artikulův, které by při sněmu nyní přišším jednati chtěli, sepsali, závazky a spuntování mezi sebou vzdělali, nejedny spisy a trakáty tištěné vubec vydali a k tomu veřejnú hotovost nařídili“.

Z formulace „závazky a spuntování mezi sebou vzdělali“ Petr Vorel usuzuje, že březnový sjezd vytvořil nový text *přátelského sněšení*, který pak sloužil jako podklad pro přiznávání se jednotlivých stavovských osob. Tento závěr však z uvedené písemnosti nutně nevyplývá, ba naopak, jak jsem uvedl výše, existuje řada závazných argumentů proti němu. Jsem proto přesvědčen, že se tato formulace vztahuje na novou (druhou) vlnu přiznávání k úmluvě z 15. února. Teprve březnový sjezd vytvořil nátlakový mechanismus pro vynucování přiznání. Je ostatně možné, ba přímo pravděpodobné, že král z tiskem vydané výzvy²³⁴ neměl úplně jasno o povaze oněch závazků. Existenci nového textu, nahrazujícího únorovou úmluvu, králův list nedokazuje. Odhlédneme pro tuto chvíli od zjevných právních problémů, které by vyplývaly z paralelní existence dvou různých textů

ustavujících jeden a týž spolek. Podstatné je, že král v uvedené písemnosti činí rozdíly mezi artikuly pro příští sněm, čímž se nepochybně myslí Tieftrunkem vydaný text březnových článků, jehož znění král neměl k dispozici, a závazky a spuntováním, čímž navržené interpretaci protičeí.

Stavovský spolek roku 1547: legitimizační platforma stavovského odboje a ochranný nástroj signatářů

Tim jsme argumenty podpirající novou tezi vyčerpali a můžeme uzavřít, že výraz *přátelské sněšení* v dobových pramenech neoznačuje ani sjezdová usnesení obecně, ani různé programy odbojných stavů, nýbrž vylučně jeden konkrétní dokument, a to únorovou úmluvu, k níž se následně jako k jedinému textu zpřecťenými listy přiznávali členové stavovské obce. Zbývá položit si otázku, co vedlo k věcně nesprávnému úsudku, že březnové artikuly byly předmětem pečetení a že právě k jejich textu se přiznávaly ony stovky českých šlechticů a desítky dalších aktérů? Domnívám se, že u kořene tohoto neporozumění je nereflaktované a v podstatě chybné východisko, že dokument vyskytující se v pramenech pod označením *přátelské sněšení* měl být programem formujícího se opozičního hnutí, vryčujícím jeho cíle a vytvářejícím „programovou platformu“, na níž se tato opozice formovala. V tomto pojetí pak jednotlivci připojením svých pečetení „k programovému prohlášení“ deklarují souhlas s opozičním programem „přihlašují“ se k němu a „stvzují souměřitost s opozičním hnutím“.²³⁵

Nehledě na určitou anachroničnost této představy (sotva můžeme v podmínkách české stavovské monarchie poloviny 16. století očekávat zájmová uskupení šikující se podle obsáhlých veřejně deklarovaných programů a jednajících na jejich základě) vede takové pojetí k zamízení logiky stavovského odboje: Petr Vorel předpokládá, že ona (domnělá) *přátelská sněšení* jsou dvěma typologicky shodnými a za stejným účelem vytvořenými texty, jež reprezentují dvě fáze v textově se prý neustále vyvíjející „programové dokumentaci“ opozičního hnutí. Smyslem prvního programu, „původního manifestačního prohlášení“, pry bylo „deklarovat nesouhlas s královským mandátem“, a navržena interpretace proto předpokládá, že se únorová úmluva odvoláním mandátu stala bezpředmětnou. Proto pry bylo nutno program rozšířit, a to pod stejným označením *přátelské sněšení*.²³⁶

232 *Sněhny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 167: „ein jedlicher (...) so zu diesem unserm cristenlichen gemeinen Vertrag und Vereinigung treten will, sol ein Bekantnus-Brief, wie in unserm

Vertrag angezeigt (...) unter uns geben“.

233 *Sněhny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 121.

234 *Sněhny české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 167.

235 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 64, 71.

236 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 71n.: „V půlce března však bylo obecně známo, že král svůj lednový mandát zrušil. To výslovně potvrdil sám Ferdinand I. v otevřeném listu z 19. února, adresovaném pražským městem. Proto stavovský výbor musel specifikovat novou společnou pro-

Ve skutečnosti však nejde o dvě verze opozičního programu, nýbrž o dva svým účelem, svou formou i svou právní relevancí naprosto odlišné dokumenty, které nebyly zaměřovány ani se nestaly předmětem rařinovaných interpretačních manipulací. Ony bezmála dvě tisícovky signatářů *přátelského snesení* totiž nedeklarovaly podporu přesně vymezeným politickým cílům a nebyly „signatáři odbojového programu“,²³⁷ nýbrž zavazovaly se k vzájemné ochraně. Nešlo tedy o petiční hnutí na podporu konkrétně a podrobně formulovaných ústavních změn, nýbrž o legitimizační nástroj samotné politické akce. Jisté by bylo pošetilé popřít, že legitimizační nástroj a politický cíl spolu v tomto případě úzce souvisely, bylo by však neméně pošetilé je ztotožňovat nebo nazvájem zaměňovat.

Mezi *přátelským snesením* z poloviny února a *artiklů* z druhé poloviny března samozřejmě existuje úzká souvislost. Oba dokumenty vznikly v rámci téhož hnutí, avšak seřály v něm každý jinou úlohu, a to nikoli proto, že by březnový radikální text nahradil domněle umírněný text únorový, nýbrž proto, že každý z dokumentů byl vytvořen za jiným účelem. Text únorové úmluvy navíc dokládá, že nemělo jít o písemnost „na jedno použití“, usilující pouze o odvolání králova mandátu. Otevřítá totiž dalším stavovským osobám možnost přistoupení ke spolků „myní i na časy budoucí“, přičemž přiznávající listy mají zaručit, „aby paměť takového přiznání a jich k tomuto našemu přátelskému jednání přistoupení na časy budoucí a věčně vždycky trvati mohla“. Zápisníci činili slib „do hrdel i statkův“ nejen za sebe, nýbrž „i za své budoucí“.²³⁸ Toto lze stěží považovat za každodenní fráze. Spíše se zdá, že spolek byl od počátku koncipován jako trvalá právní instituce na obranu stavovské *libertas*.²³⁹ Zněním, formou své ustavující listiny i způsobem získávání zápisníků navazoval do značné míry na partikulární i celozemské zápisy poděbradské a jaggellonské doby, avšak šlo zároveň o počín, který v sobě nesl mnoho nového. Svědčí o tom vágní, v českých ústavních poměrech neobvyklé a interpretacím otevřené označení ustavujícího dokumentu (*přátelské*, resp. *křesťanské snesení*), prozrazující právní nejistotu, s níž

byly uzavřeny a činnost stavovského spolku spojeny. Agitace pomocí tištěného textu ve dvou jazykových variantách rovněž dokládá poměrně clevědomý postup těch, kteří spolek uvedli v život.

Jelikož Petr Vorel uvazuje o *přátelském snesení* jako o programu, pokládá text únorové úmluvy ve srovnání s pozdějšími dokumenty za umírněný a neprůrazný, a nedokáže proto docenit její význam. Jen tak si vysvětlují formulaci, v níž je únorová úmluva označena za „symbolický vznik stavovského spolku“.²⁴⁰ Tato úmluva však neustavila spolek symbolicky, nýbrž fakticky, zcela konkrétně a výlučně. Byla jeho skutečným a jediným ustavujícím dokumentem. Neexistoval žádný jiný dokument, kterým by byl spolek uveden v život. Výbušnost tohoto kroku nespočívala v radikálnosti textu, nýbrž ve skutečnosti, že spolek vytrval celou loajalitu uvnitř stavovské obce a stával se platformou, na níž bylo možné rozvinout v podstatě jakoukoli iniciativu, legitimizovat odpor proti královské politice a obejít stávající, králem kontrolované instituce. Pomocí spolku bylo možné aktivizovat stavovskou obec, dostat pod tlak umírněné, nerozhodné a nakonec i velkou část králových stoupenců a vyvolat dojem, že odboj je záležitostí celé země.

Přesně takový legitimizační postup ostraně užívá Sixt z Ottersdorfu ve své apologetické práci: jde mu o to dokázat, že drtivá většina šlechtů („téměř, mluvíce pravdu, všechno Království české“) se přistoupením ke spolku ocitla na jedné lodi a pouze hrstka Ferdinandových skalních stoupenců („krom nejvíce dvaceti osob aneb snad ještě méně“) zradila obecné dobré.²⁴¹ Sixt samozřejmě v této z retoric- kých důvodů záměrně vypointované pasáží přechází mlčením, že se přihlašování ke spolku nakonec odehrávalo i pod nátlakem, hrozbou sankcí a zastrášováním a že umírnění a králem dosazení hodnostáři k němu přistupovali neochotně. Již březnový sjezd ve snaze o aktivizaci stavovské obce musel zvolit nevybíravou retoriku, dělíci stavy na „přátelé a mlouvníky obecného dobrého“ a na „nepřátelé“, a to právě podle toho, zda se ta která osoba přizná „k našemu snesení a oparování“.²⁴² Předáči odboje se tak paradoxně snažili o názorové a politické stmelení stavů pomocí navyšost polarizační retoriky.

Únorová úmluva byla aktivizační a legitimizační platformou, na níž bylo možné rozvinout a obhajovat samostatné politické jednání mimo zemský sněm

gramanovy základnu, resp. upřesnit, které další tradiční stavovské svobody (vedle již zrušeného Jednového mandátu) jsou ze strany krále porušovány. To byl nový smysl „Přátelského snesení“, za jehož členy se prokazatelně považovalo k 22. březnu 1547 celkem 33 českých páni a 103 rytířů, kteří přitiskli své pečeti k listu, odeslanému přímo ze sjezdového jednání kurfirtní Janu Fridrichu Saskému.“

237 P. VOREL, *Politická komunikace*, s. 83.

238 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 122n.

239 Souhlasím s názorem W. EBERHARDA, *Monarchie und Widerstand*, s. 426, že stavovský spolek „nicht nur auf die Lösung eines augenblicklichen Problems zielt, sondern eine dauerhafte, endgültige Grundlage der ständischen Verfassung des Landes sein will“.

240 P. VOREL, *Přátelské snesení*, s. 66.

241 *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 22A.

242 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 167. I Sixt nakonec připouští, že byli tací, „kterých neupřímně a jako z nějakého mušení, jsouce k tomu velkým počtem, jako onen Simon k kříži, přinuceni, k snesení tomu přátelskému přistoupili“, *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546–1547*, díl 2, s. 66.

a královskou radu. To je bezesporu nejdůležitější moment. Bez tohoto právního základu, jistě napednuteleho a králem, který si byl vědom hrozících důsledků, od počátku neuznávaného, by nebylo myslitelné, aby část stavovské obce začala jednat jako zájmová skupina, a posléze dokonce vystupovat jménem většiny stavů namísto královské rady, která zůstávala loajální králi. Pouze s odkazem na vzájemný smluvní závazek, tedy na ono domněle nevinné *prátské smléni*, mohla stavovská obec obejít existující instituce, ustavit stavovský výbor, svolat zemskou hotovost, úkolovat krajské hejtmány, korespondovat s říšskými knížaty, domáhat se svolání sněmu a předkládat návrhy ústavních změn. V kontextu uplynulých dvacet let šlo o nesyňchaný čin, což se opatrné znění únorové úmluvy možná záměrně snažilo (ale sotva mohlo) zastříť. Právě v legitimizaci těchto akcí, a nikoli ve formulaci programových cílů spočívá význam stavovského spolkového dokumentu, který její ustavil.

Není tedy vůbec překvapivé, že základem spolku mohl zůstat dokument svým zněním zdánlivě umírněný, formálně ošetřující králova práva a pouze obecnými slovy se dovolávající „privilejí, práv, svobod a dobrých starobylých zvyklostí“.²⁴³ Jak ukázal Winfried Eberhard, *prátské smléni* ve skutečnosti nebylo tak nevinným textem, jak se tvářilo. Proklamovaná ochrana královských práv („spravedlivosti“) nebyla garantována bezpodmínečně, nýbrž podminěně, a stávala se tudíž potenciálně vypověditelnou. Odkaz ke královskému mandátu z 12. ledna pak neznamená, že by jeho zrušení bylo jediným programovým cílem ustaveného spolku. Eberhard bezpochyby správně předpokládá, že odkaz k mandátu plnil daleko zásadnější roli: královo porušení práva lednovým mandátem opravňuje k legitimnímu odporu, jehož cíle však mohou sahát daleko za otázkou legality mandátu.²⁴⁴ Na základě takto obecného znění bylo možné legitimizovat v podstatě jakoukoli politickou akci. Podstatný pro její rozsah nebyl text ustavujícího dokumentu, nýbrž jeho právní závaznost a mobilizační potenciál, čehož také odbojní stavové plně využili.

Cílem celého hnutí, uvedeného do pohybu „radikály“ (smíme-li použít tento termín), bylo aktivizovat a zavázat k podpoře stavovské osoby z řad umírněných, 243 *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, díl 2, s. 121.

244 W. EBERHARD, *Monarchie und Widerstand*, s. 425n. O tom, jak bylo v králové okruhu interpretováno účastenství ve stavovském spolku, svědčí zpráva toskánského zpravodaje z 30. dubna 1547 o přistoupení části královské rady ke spolku: „questi suoi amici e l vicere si sono collegati et promesso d'impugnare l'arme contra qualunque violatore de privilegi del regno“ – Nuntiaturreichende aus Deutschland 1553–1559, díl 9. *Nuntiaturreichende aus Deutschland 1546–1547*, (ed.) WALTER FRIEDENSBURG, Gotha 1899, s. 680.

nikoli je odradit. Odbojníkům nešlo o vyvolání petiční akce ve vztahu k programovému dokumentu dramaticky, ba přímo skandálně napadajícímu královskou prerogativu, jakým byly březnové artikuly, nýbrž o vytvoření situace, při níž by tento kolektivní, a tudíž v podstatě anonymní projekt mohl být projednáván – samozřejmě v režii odbojníků a za hojně účasti stavů zavázaných členstvím ve spolku a tímto spolkem chráněných – na legitimním fóru, tj. na zemském sněmu. Tato skutečnost by měla varovat před přeocňováním březnových artikulů coby závazného programového dokumentu odboje, což jim samozřejmě nic neubírá na významu důležitého dokladu politického myšlení. Opatrné je asi namíste přistupovat i k označení těchto článků jako *programu*, neboť tento pojem vytváří představu, jako by šlo o veřejnou proklamaci cílů. Veřejný charakter článků, po jejich aklamaci na březnovém shromáždění zápisníků, jejmž jediným svědkem je Sixt z Ottersdorfu, však zůstává sporný a představy o živelném šíření textu po českých krajích je jistě zapotřebí revidovat, jakkoli lze předpokládat, že zvětší o rámcovém obsahu artikulů mohly kolovat neformálními kanály. Zádne určité informace však o nich nemáme. Z jediné dostupné zprávy naopak víme, že spolek odmítl nechat nahlédnout do textu artikulů i tak významnou autoritu nekatolických stavů, jakou byl Jan z Pernštejna, s jehož účastenstvím spolek od počátku kalkuloval (jeho jméno bylo uvedeno v čele zápisníků), dokud k únorové úmluvě nepřipojí svou pečeť – to vše ještě před zásadní proměnou mocenských situací bitvou u Mühlberka.

Nikde také nebylo řečeno, že odbojní stavové předpokládali, že se jim podaří artikuly prosadit v plné šíři. Radikální formulace vlastního právního nároku bývala v praktické komunikaci mezi stavy a panovníkem obvyklým východiskem pro nalezení pro obě strany přijatelného kompromisu, jak skvěle ukázal Arno Strohmeyer.²⁴⁵ Tak tomu mohlo být i v tomto případě, za předpokladu, že by k jednání o člancích došlo za situace, která by krále nutila uzavřít kompromis. Tato naděje se však porážkou saského kurfiřta rozplynula a král mohl nakonec sám diktovat podmínky stavovské obci, kterou se mu mezitím podařilo zastrážit a rozložit.

Ferdinand si byl nebezpečí, které instituce stavovského spolku představovala pro jeho autoritu, dobře vědom a od počátku se proti jeho existenci vymezoval: zprvu poukazy na nelegálnost (spolek je podle krále „novotou“ v rozporu s právním řádem), později snahou o jeho právně nesporné rozpuštění. Budeme-li o únorové úmluvě uvažovat jako o programu, nebudeme schopni porozumět tomu,

245 ARNO STROHMEYER, *Konfessionskonflikt und Herrschaftsförderung. Widerstandsrecht bei den österreichischen Ständen (1550–1650)*, Mann 2006.

proč se v oněch jarních a letních měsících právě o tento zdánlivě málo sdělný dokument vede mezi králem a stavy tak prudký spor, který naprosto zastiňuje otázku ústavních návrhů. Je to proto, že tento spor je ve své podstatě zápasem o legalitu celého hnutí, která stojí a padá právě se stavovským spolkem, jehož existence se ale odvíjela od *přátelského sňazení*, nikoli od březenových artikulů. Proto je spor o spolek, který jedna strana chápe jako *přátelské*, resp. *křesťanské sňazení*, zatímco druhá jako *nelegální závazky a spuntování*, ústřední osou celého zápasu.

Sepsáním březenových článků, které nebyly závazným usnesením, nýbrž pouze podkladem pro další jednání, stavovský spolek i dokument, kterým byl ustaven, nikterak nepozbyly svého významu. Závaznost únorové úmluvy pro její signatáře a její nebezpečí pro královskou autoritu neskončily ani zrušením lednového mandátu, ani svoláním březenového sjezdu, ani sepsáním artikulů, a dokonce ani rychlým rozkladem stavovského hnutí po bitvě u Mühberka. Teprve usnesením srpnového sněmu a následným fyzickým zničením priznávacích listů byl spolek, právně existující mezi 15. únorem a 23. srpnem roku 1547, rozpuštěn a jeho zápisníci s konečnou platností vyvázáni ze závazku poskytnout si vzájemnou ochranu. Bez pochopení těchto základních souvislostí nelze porozumět logice stavovského hnutí, jeho legitimizační strategii, argumentaci krále Ferdinanda a české kanceláře, překrtnému postavení královských úředníků ani obezřetné diplomacii Jana z Pernštejna.

DISKUSE A ROZEPŘE DISCUSSIONS AND DISPUTES